

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TR, Balıkesir University, Institute of Health

**KIRSAL VE KENTSEL İKİ BÖLGEDE YAŞAYAN
YETİŞKİNLERDE ÇEVRE OKURYAZARLIĞI,
EKOLOJİK AYAK İZİ FARKINDALIĞI, ÇEVRE
DAVRANIŞI VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YL-21.06

İBRAHİM KAYABEK

Hemşirelik Anabilim Dalı
Bilim Alan Kodu: 1032

BALIKESİR
2021

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KIRSAL VE KENTSEL İKİ BÖLGEDE YAŞAYAN YETİŞKİNLERDE
ÇEVRE OKURYAZARLIĞI, EKOLOJİK AYAK İZİ FARKINDALIĞI,
ÇEVRE DAVRANIŞI VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YL- 21.06

İBRAHİM KAYABEK

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. CELALETTİN ÇEVİK

ORTAK TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. AYSEL ÖZDEMİR

Hemşirelik Anabilim Dalı

Bilim Alan Kodu: 1032

BALIKESİR

2021

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY

Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı
çerçevesinde **İbrahim KAYABEK** tarafından yürütülmüş ve tamamlanmış olan

**“Kırsal ve Kentsel İki Bölgede Yaşayan Yetişkinlerde Çevre Okuryazarlığı,
Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı, Çevre Davranışı ve İlişkili Faktörler”**
başlıklı tez çalışması,

Balıkesir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
ilgili maddeleri uyarınca aşağıdaki jüri tarafından
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 13 / 07 / 2021

TEZ SINAV JÜRİSİ

Doç. Dr. Celalettin ÇEVİK
Balıkesir Üniversitesi
(Başkan)

Doç. Dr. Aysel ÖZDEMİR
Uludağ Üniversitesi
Üye

Doç. Dr. Raziye ÖZDEMİR
Karabük Üniversitesi
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emine AYHAN AKMAN
Balıkesir Üniversitesi
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nevin UTKUALP
Uludağ Üniversitesi
Üye

Yukarıdaki Yüksek Lisans Tezi,
sınav jüri üyeleri tarafından imzalanarak 20/08/2021 tarihinde teslim edilmiştir.

Prof. Dr. Osman İrfan İLHAK
Enstitü Müdürü

BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıpları kabullendiğimi **beyan ederim.**

13/07/2021

İmza

Adı Soyadı

İbrahim KAYABEK

ITHAF

Babama ...

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitiminin boyunca ve tezimin yürütülmesinde sabırla bana rehberlik eden, bilgi ve tecrübesini paylaşan, her zaman ilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Celalettin ÇEVİK'e, benimle her türlü bilgisini ve deneyimini paylaşan ortak tez danışmanım Doç. Dr. Aysel ÖZDEMİR'e, ilgisini ve desteğini hep yanımda gördüğüm Doç. Dr. Sibel KARACA SİVRİKAYA'ya, yüksek lisans eğitiminin boyunca katkılarından ve desteklerinden dolayı arkadaşlarıma ve yaşamım boyunca varlıklarını yanımda hissettiğim, hep destekçim olan her türlü imkânı bana sağlayan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	v
TABLolar DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Çevre	5
2.2. Çevre Sorunları ve Nedenleri	5
2.3. Çevre Eğitimi	7
2.4. Çevre Okuryazarlığı	9
2.5. Ekolojik Ayak İzi	11
2.6. Çevre Davranışı	12
2.7. Çevre Sağlığı ve Hemşirelik	13
3. GEREÇ VE YÖNTEM	15
3.1. Araştırmanın Tipi	15
3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	15
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	15
3.4. Veri Toplama Araçları.....	15
3.5. Verilerin Toplanması.....	18
3.6. Verilerin Değerlendirilmesi.....	18
3.7. Araştırmanın Değişkenleri	19
3.8. Araştırmada Etik Konular	19
4. BULGULAR	20
4.1. Sosyo-Demografik Özellikler	20
4.2. Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranışı	23
4.3. Çevre Sorunları	25
4.4. Bağımsız Değişkenlerin Tek Değişkenli Analizlerle Karşılaştırılması... 27	
4.5. Bağımlı Değişkenlerin İleri Analizlerle Değerlendirilmesi	48
5. TARTIŞMA	57
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	65

KAYNAKLAR	69
ÖZGEÇMİŞ.....	75
EKLER.....	76
EK-1. Veri Toplama Formu	76
EK-2. Yetişkinler İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği.....	80
EK-3. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği	81
EK-4. Çevre Davranış Ölçeği.....	83
EK-5. Etik Kurul Karar Formu	84
EK-6. Valilik İzin Formu	85
EK-7. Ölçek Kullanım İzinleri	86

ÖZET

KIRSAL VE KENTSEL İKİ BÖLGEDE YAŞAYAN YETİŞKİNLERDE ÇEVRE OKURYAZARLIĞI, EKOLOJİK AYAK İZİ FARKINDALIĞI, ÇEVRE DAVRANIŞI VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Araştırma kırsal ve kentsel iki bölgede yaşayan yetişkinlerde çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı, çevre davranışı ve ilişkili faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı.

Kesitsel tipteki çalışma 1 Ocak – 10 Haziran 2020 tarihleri arasında Balıkesir ilindeki kırsal ve kentsel iki bölgede yürütüldü. Örnek büyüklüğü, Epi Info programı ile evreni 13390 kişi, %50 prevalans, %5 sapma, 1.5 desen etkisi kabul edilerek %95 güven düzeyinde 561 kişi hesaplanmış olup 600 kişiye çok aşamalı örnekleme yöntemiyle ulaşıldı. Araştırmanın bağımlı değişkenleri çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışlarıdır. Tek değişkenli analizlerde t / Mann Whitney U testi, ANOVA (Posthoc: Bonferroni) / Kruskal Wallis H testi, Ki kare testi, ileri analizlerde lineer regresyon analizi kullanıldı.

Çalışma grubunun çevre okuryazarlık puanı 78.95 ± 12.05 , ekolojik ayak izi farkındalık puanı 3.71 ± 0.48 , çevre davranış puanı 63.40 ± 11.58 bulundu. Çevre okuryazarlığı kırsal bölgede kentsel bölgeden anlamlı biçimde düşük sırasıyla %70, %73.7, ekolojik ayak izi farkındalığı kentsel bölgeden anlamlı olarak yüksek sırasıyla 3.83 ± 0.52 , 3.67 ± 0.46 ($p < 0.05$) olup çevre okuryazarlığı kırsal ve kentsel bölgede anlamlı fark yoktur sırasıyla (64.22 ± 12.56 , 63.12 ± 11.24) ($p > 0.05$). Bireylerin çevre okuryazarlığı düzeyleri, ekolojik ayak izi farkındalıkları ve çevre davranış puanları birbirlerini anlamlı olarak etkilemektedir ($p < 0.05$). Çevre davranışını kırsal bölgede eğitim durumu etkilerken, kentsel bölgede medeni durum ve gelir durumu etkilemektedir ($p < 0.05$).

Araştırma grubunun üçte ikisinin çevre okuryazarlığı yüksek bulunmuştur. Kırsal bölgede yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalığı kentsel bölgede yaşayanlardan yüksek bulunmuştur. Çevre davranış puanı iki bölge arasında anlamlı olarak farklı değildir.

Anahtar kelimeler: Çevre davranışı, çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı

ABSTRACT

ENVIRONMENTAL LITERACY, ECOLOGICAL FOOTPRINT AWARENESS, ENVIRONMENTAL BEHAVIOR AND RELATED FACTORS IN ADULTS LIVING IN BOTH RURAL AND URBAN REGIONS

The study was carried out to determine environmental literacy, ecological footprint awareness, environmental behavior and related factors in adults living in both rural and urban areas.

The cross-sectional study was carried out between January 1 and June 10, 2020 in two rural and urban areas in Balıkesir province. The sample size was calculated with the Epi Info program as 13390 people, 50% prevalence, 5% deviation, 1.5 pattern effect, and 561 people were calculated at 95% confidence level, and 600 people were reached by multi-stage sampling method. The dependent variables of the research are environmental literacy, ecological footprint awareness and environmental behaviors. For univariate analyses, t / Mann Whitney U test, ANOVA (Posthoc: Bonferroni) / Kruskal Wallis H test, Chi-square test, and linear regression analysis were used for further analysis.

The environmental literacy score of the study group was 78.95 ± 12.05 , the ecological footprint awareness score was 3.71 ± 0.48 , and the environmental behavior score was 63.40 ± 11.58 . Environmental literacy was significantly lower in the rural area than in the urban area, 70%, 73.7%, ecological footprint awareness was significantly higher than the urban area, 3.83 ± 0.52 , 3.67 ± 0.46 ($p < 0.05$), and there was no significant difference in environmental literacy in rural and urban areas, respectively (64.22 ± 12.56 , 63.12 ± 11.24) ($p > 0.05$). Environmental literacy levels, ecological footprint awareness and environmental behavior scores of individuals affect each other significantly ($p < 0.05$). While education level affects environmental behavior in rural areas, marital status and income status in urban areas ($p < 0.05$).

Environmental literacy was found to be high in two-thirds of the research group. Ecological footprint awareness of those living in rural areas was found to be higher than those living in urban areas. The environmental behavior score is not significantly different between the two regions.

Keywords: *Environmental behavior, environmental literacy, ecological footprint awareness.*

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ICN	: International Council of Nurses (Uluslararası Hemşireler Birliği)
IUPN	: International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği)
KHA	: Küresel Hektar
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
KW	: Kruskal Wallis H testi
MWU	: Mann Whitney U testi

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 3.1. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği Alt Boyutları Madde Numaraları, Frekans ve Yüzde Değerleri.....	17
Tablo 4.1. Sosyo-Demografik Özellikler.....	21
Tablo 4.2. Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranış.....	24
Tablo 4.3. Çevre Sorunları.....	26
Tablo 4.4. Çalışmaya Katılanların Bölgelere Göre Çevre Okuryazarlık Ölçeği Toplam Puanları.....	27
Tablo 4.5. Çalışmaya Katılanların Bölgelere Göre Çevre Okuryazarlık Düzeyleri.....	27
Tablo 4.6. Çevre Okuryazarlık Ölçeği Alt Boyutlarının Bölgelere Göre Toplam Puanları.....	28
Tablo 4.7. Çevre Okuryazarlık Puanının Sosyo-Demografik Özelliklerle Karşılaştırılması	29
Tablo 4.8. Çevre Okuryazarlık Puanı ile Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranış Durumlarının Karşılaştırılması.....	32
Tablo 4.9. Çevre Okuryazarlık Puanı ile Yaş, Aylık Gelir, Çocuk Sayısı ve Evde Yaşayan Kişi Sayısı, Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı Puanı ve Çevre Davranış Puanı İlişkisi	34
Tablo 4.10. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği Genel Puan Ortalaması ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Bölgelere Göre Karşılaştırılması	35
Tablo 4.11. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Puanı ile Sosyo-Demografik Özelliklerin Karşılaştırılması.....	36
Tablo 4.12. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Puanı ile Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranış Durumlarının Karşılaştırılması	39
Tablo 4.13. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Puanı ile Yaş, Aylık Gelir, Çocuk Sayısı, Evde Yaşayan Kişi Sayısı, Çevre Okuryazarlığı Puanı ve Çevre Davranış Puanı Arasındaki İlişki.....	41
Tablo 4.14. Çevre Davranış Puanı ve Alt Boyut Puanlarının Bölgelere Göre Karşılaştırılması.....	41
Tablo 4.15. Çevre Davranış Puanının Sosyo-Demografik Özelliklerle Karşılaştırılması.....	43

Tablo 4.16. Çevre Davranış Puanı ile Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranış Durumlarının Karşılaştırılması	46
Tablo 4.17. Çevre Davranış Puanı ile Yaş, Aylık Gelir, Çocuk Sayısı, Evde Yaşayan Kişi Sayısı, Çevre Okuryazarlığı Puanı ve Çevre Davranış Puanı Arasındaki İlişki.....	48
Tablo 4.18. Lineer Regresyon Analizine Göre Kırsal Bölgede Yaşayanlarda Çevre Okuryazarlık Puanını Etkileyen Faktörler.....	49
Tablo 4.19. Lineer Regresyon Analizine Göre Kentsel Bölgede Yaşayanlarda Çevre Okuryazarlık Puanını Etkileyen Faktörler	50
Tablo 4.20. Lineer Regresyon Analizine Göre Kırsal Bölgede Ekolojik Ayak İzi Farkındalığını Etkileyen Faktörler	51
Tablo 4.21. Lineer Regresyon Analizine Göre Kentsel Bölgede Ekolojik Ayak İzi Farkındalığını Etkileyen Faktörler	53
Tablo 4.22. Lineer Regresyon Analizine Göre Kırsal Bölgede Çevre Davranış Puanını Etkileyen Faktörler.....	54
Tablo 4.23. Lineer Regresyon Analizine Göre Kentsel Bölgede Çevre Davranış Puanını Etkileyen Faktörler.....	56

1. GİRİŞ

Çevre, insanların ve diğer canlıların ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içinde buldukları, fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel bir ortamdır (Karakaş ve ark., 2016). Çevrenin varlığını sürdürebilmesi, canlı ve cansız faktörler arasındaki uyuma bağlıdır. Uyum bu öğelerden herhangi biri tarafından bozulursa, çevrenin öğeleri arasında bir aksaklık oluşursa veya sisteme dışarıdan bir müdahale olursa, kısacası otopürifikasyon mekanizması bozulduğunda çevreye yönelik sorunlar ortaya çıkar (S. Timur ve Yılmaz, 2013). İnsanoğlu yaşamını sürdürdüğü çevre ile sürekli etkileşim içinde olup ekolojik çevre, kararlı bir denge ve uyum içinde olması beklenir. Ancak bu denge, tüketim alışkanlıklarının artışına bağlı bozulma eğilimine girerek, atıkların dünyanın bazı bölge ve katmanlarında birikmesine neden olmaya başlamıştır (Göktaş ve Işıklı, 2016). Doğal dengenin bozulması bütün canlıları etkileyen çevre sorunlarına neden olmaktadır (Gürbüz ve Kışoğlu, 2017). Çevre sorunları, 19. yy. 'da ki Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak makine kullanımının insan yaşamında daha fazla yer edinmesiyle birlikte artış göstermiştir. Teknoloji kullanımının artmasının yanında hızlı nüfus artışı, sanayileşme, plansız kentleşme, nükleer silah kullanımı, tarım alanlarında kullanılan kimyasallar ve ilaçlarla birlikte çevreye verilen zarar giderek artmış ve başlarda göz ardı edilerek ikinci plana atılan çevre sorunları günümüzde büyüyerek tüm dünyayı tehdit eder bir duruma gelmiştir (S. Şahin ve ark., 2016).

Çevresel sorunların ortaya çıkması ve giderek artması insan sağlığını olumsuz etkileyerek çeşitli hastalık türlerinin ortaya çıkmasına ve ölümlere neden olabilmektedir. DSÖ'nün raporuna göre, çevresel etkilerin ölüm ve hastalık gelişimine etkisi kesin olarak belirlenemese de, yılda yaklaşık 13 milyon ölümün önlenabilir çevresel nedenlere bağlı olduğu tahmin edilmektedir (Dumrul, 2019). Çevre sağlığı sorunları günümüzde giderek artmakta ve halk sağlığını tehdit etmektedir (Yıldırım ve Koçak, 2021). Modern hemşireliğin kurucu olan Florence Nightingale ve halk sağlığı hemşireliğinin kurucusu olan Lillian Wald, gıda, sanitasyon, kimyasallar, pestisitler, atıklar, hava ve su kalitesi gibi çevresel

faktörlerin sağlık üzerindeki etkilerinin kontrol altına alınmasında hemşirelik rollerine vurgu yapmışlardır. Hemşirelik disiplininde yer alan çevre kavramı insan sağlığını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Hemşirelerin hizmet verdikleri birey, aile ve toplumun sağlığı açısından çevre sağlığı önemlilik arz etmektedir (Özsoy ve Şimşek, 2018).

Çevre konusunda yaşanan olumsuz gelişmelerden sonra insanlar bireysel veya örgütlü olarak harekete geçmiştir. İlk olarak Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen çevre ile ilgili örgütsel çalışmalar sonucunda, 1972’de çevre konulu ilk toplantı Stockholm’de yapılmıştır (Chepesiuk, 2007). Bu konferansta çevre eğitimi kavramı açığa çıkmış ve var olan ya da ortaya çıkması muhtemel çevre sorunlarına karşı bireysel ve toplu olarak çalışmak için bilgi, beceri, tutum, davranış ve motivasyona ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir (B. Timur ve ark., 2014). Çevre eğitimi, insanların çevre bilincinin geliştirilmesi, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerin kazandırılması, çevreye karşı duyarlı ve çevre ile ilgili konulara aktif katılım göstererek çevre sorunların çözümünde yer alabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Kahyaoglu, 2016). Türkiye başta olmak üzere tüm dünyada meydana gelen çevre sorunlarının temelinde kişilerin bilgi, tutum ve davranışlarıyla ilgili eksiklik ve farkındalığın az olması yer almaktadır (S. Şahin ve ark., 2016). Çevre eğitiminin en önemli amacı toplumda, çevreyi korumaya istekli, yaptıkları aktivitelerle çevreye verilen zararın azaltılmasında üstlendikleri sorumluluğun bilincinde olan çevre okuryazarı bireyler oluşturmaktır (Kışoğlu ve ark., 2010). Küresel çevre krizlerine doğrudan yanıt vermek çevresel bozulmaları yavaşlatabilir ama bu eğilimi tersine çevirmek için çevresel olarak okuryazar kişilere gereksinim vardır (Stevenson ve ark., 2013).

İlk kez 1968 Charles E. Roth tarafından kullanılan çevre okuryazarlığı kavramı, bireyin çevresel bilgilerini davranış olarak gösterebilme kapasitesi şeklinde tanımlanmıştır (Fettahlioğlu, 2018; Kışoğlu ve ark., 2010). Günümüze kadar çeşitli şekillerde tanımlanan çevre okuryazarlığı en genel anlamıyla kişilerin sürekli etkileşim içinde oldukları çevresel sistemlerin sağlıklı çalışabilmesi için gerekli bilgilere sahip olması ve bu bilgilerin eyleme dönüştürülmesidir (Kışoğlu ve ark., 2010). Çevre okuryazarlığı kazanmış bireylerin ekosistemin nasıl çalıştığını ve bu sisteme verilen zarar konusunda alternatif çözüm yolları geliştirebilmesi konusunda

bilgi ve duyarlılığa sahip olması beklenmektedir (Erciş ve Türk, 2016). Çevre okuryazarlığının amacı, çevre ile ilgili okuryazarlık bilgisinin bireylerin düzeyine uygun bir şekilde aşılması yoluyla gerekli beceri ve tutumların geliştirilmesidir (Onokpite, 2018). Kişi çevresel konular hakkında farkındalığa ve anlayışa sahip olduğunu söyleyebilir ancak kişinin bu konuda tamamen okuyazar veya okuyazar olmadığını anlayabilmek için kişilerin çevresel okuyazarlık düzeylerini belirlemek son derece önemlidir (Ephraim, 2019). Roth kişilerin çevre okuyazarlığı düzeylerini sözde çevre okuyazarlığı, işlevsel çevre okuyazarlığı ve eylemsel çevre okuyazarlığı olmak üzere üçe ayırmıştır (Fettahlıoğlu, 2018). Literatüre bakıldığında çevre okuyazarlığı yaş (Wu ve ark., 2019), cinsiyet (Clayton ve ark., 2019), eğitim durumu (Wu ve ark., 2019), yaşanan yer (Atabek Yiğit ve Küçükbaş Duman, 2019) gibi değişkenlerin etkilediği görülmektedir. Literatürde yetişkinlerin çevre okuyazarlığı düzeylerini konu alan çok az çalışma vardır (Atabek Yiğit ve Küçükbaş Duman, 2019; Biswas, 2020; Clayton ve ark., 2019; Wu ve ark., 2019). Genellikle çevre okuyazarlığı konusunu ele alan çalışmaların araştırma grubunu öğrenciler (Demirtaş ve ark., 2018; Şenyuva ve Bodur, 2016), öğretmen adayları (Fettahlıoğlu, 2018; Koç ve ark., 2018; S. Şahin ve ark., 2016) ve öğretmenlerin (Derman ve Hacıeminoğlu, 2017; Karaismailoğlu, 2018) oluşturduğu görülmüştür. Toplumun tümünü ilgilendiren çevre okuyazarlığının yaygınlaştırılması, eğitim kurumları ile sınırlı kalmamalı ve çevre bilinci toplumun tüm kesimlerine yayılmalıdır (Clayton ve ark., 2019).

Çevre sorunlarının etkisinin gün geçtikçe daha da belirginleşmesi ve çok farklı boyutlarda gözlenmesi bu sorunlara dikkat çekmek üzere yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Ekolojik Ayak İzi” kavramı da bunlardan birisidir. Ekolojik Ayak İzi mevcut teknoloji ve kaynak yönetimiyle bir bireyin, topluluğun ya da faaliyetin tükettiği kaynakları üretmek ve yarattığı atığı bertaraf etmek için gereken biyolojik olarak verimli toprak ve su alanıdır. Çevresel sürdürülebilirliği ölçülebilir kılmayı sağlayan “Ekolojik Ayak İzi” kavramı, doğa ve insan arasındaki ilişkiyi yeni bir bakış açısıyla ele almakta ve doğal kaynakların üzerindeki baskının niceliğini ve bunun hangi etmenlerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Ülkelerin ekolojik durumunu ortaya koyan “Ekolojik Ayak İzi” hesaplamaları, sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlemenin başlangıç noktasıdır. Ekolojik ayak izinde temel vurgu, gelecek nesillere korunmuş bir çevre bırakma

düşüncesini içinde barındıran sürdürülebilirlik kavramıdır (Tosunoğlu, 2014). Sürdürülebilir bir yaşam için ekolojik ayak izi farkındalığının artırılması gerekmektedir (Bayraktar, 2019). Karar vericilerin, yöneticilerin ve üreticilerin teknik kapasiteleri geliştirilmeli, farkındalık artırma çalışmaları toplumun geniş kesimlerine yayılmalı, bireylerin ve toplumun çevresel sürdürülebilirliğine artırmaya yönelik teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir. Bireylerin elinde gıda, ulaşım, mal ve hizmetlere olan taleplerini daha sürdürülebilir alternatiflerle şekillendirerek pazara yön verme gücü bulunmaktadır. Türkiye'deki özellikle üst gelir gurubu olmak üzere tüm grupların, üretim sürecindeki doğal kaynak kullanımını anlamaları, bu konuda ki farkındalıklarının artması ve sürdürülebilir tüketim ürünlerine yönelmeleri gereklidir (Galli ve ark., 2012).

Her geçen gün artan çevre sorunları ile mücadele sürdürülebilir çevre davranışı geliştirilerek kazanılabilir (Klaniecki ve ark., 2018). Çevre konusunda bilgi eksikliği olan, duyarlılığı az olan ve farkındalığı düşük kişilerin çevreye karşı davranışları da olumsuz olacaktır. Çevre davranışını etkileyen birçok faktör vardır. Sosyo-ekonomik durum, çevreye karşı tutum, bilgi, eğitim, demografik özellikler, çevresel inançlar, politik tutumlar, çevre eğitimi durumu bunlara örnek olarak verilebilir. Çevreyle sürekli etkileşim içinde olan insanların çevreye karşı davranışları hayati önem taşımaktadır (S. Timur ve Yılmaz, 2013). Literatüre bakıldığında çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışını bir arada ele alan çalışma ve bu konularda toplum tabanlı yürütülmüş sınırlı çalışma bulunmaktadır (Casaló ve Escario, 2018; Fettahloğlu, 2018; Günal ve ark., 2018).

Bu çalışma kırsal ve kentsel iki bölgede yaşayan yetişkinlerde çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı, çevre davranışı ve ilişkili faktörleri incelemek amacıyla yürütülmüştür.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Çevre

Çevreye yönelik çeşitli tanımlar olmakla birlikte ortak bir tanım bulunmamaktadır (Aydın ve Çamur, 2017). En geniş anlamıyla çevre; canlı, cansız varlıkların birbirleriyle etkileşim içinde oldukları ve canlıların biyolojik, fizyolojik, sosyal ve kültürel faaliyetlerini sürdürerek yaşamlarını devam ettirdikleri alanlardır (Soğukpınar ve Korucu, 2020).

2.2. Çevre Sorunları ve Nedenleri

Çevre ile sürekli etkileşim içinde olan insan, gereksinimlerini karşılayabilmek için çeşitli faaliyetlerle çevreye zarar vermekte, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için doğaya müdahale etmeleri ve faydalanmaları sonucunda çevre sorunları ortaya çıkmıştır (Aydın ve Çamur, 2017). 1950'lere kadar yerel bir sorun olarak algılanan çevre sorunları sonraki dönemlerde küresel bir boyut kazanmıştır (Kanlı ve Başköy, 2018). Çevre ile ilgili yürütülen çalışmalara bakıldığında çevre sorunları; hava, su ve toprak kirliliği, iklim değişiklikleri, gürültü kirliliği, bilinçsiz kaynak kullanımı, hayvan ve bitki türlerinin yok olması, geri dönüşüm ve çöplerle ilgili sorunlar, radyoaktif kirliliği ve ormansızlaşma gibi sorunlar dikkat çekmektedir (Karagözoğlu, 2020).

Başlıca çevre sorunları hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, katı atıklar ve radyoaktif kirlilik olarak sıralanabilir. Çevre kirliliğinde başı çeken sorunlardan biri olan hava kirliliği sorunu, ülkeleri birbirine karşı sorumlu kılan en bağlayıcı kirlilik türüdür (Kalıpcı ve Başer, 2019). Hava kirliliği doğal olaylar ve insan faaliyetleri sonucu oluşan, atmosferde bulunan toz, gaz, duman, su buharı şeklindeki kirleticilerin tüm canlı ve cansız varlıklara zarar verecek şekilde konsantrasyonunun artması şeklinde tanımlanabilir (Kalıpcı ve Başer, 2019; Menteşe, 2017). Hava kirliliğinin bir halk sağlığı sorunu

haline gelmesinin başlıca nedenleri; kentleşme ulaşım ve sanayileşmedir (Morcalı ve Akan, 2017). Hava kirliliği, astım nöbetlerinin alevlenmesine, akut ve kronik solunum yolu hastalıklarına neden olan önemli bir çevresel etkidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), hem kapalı hem de açık alanlardaki hava kirliliğinin dünya genelinde 7 milyon kişinin ölümüne neden olduğunu açıklamıştır (Çevre Mühendisleri Odası, 2018).

Canlıların yaşamı için hayati önem taşıyan su, çevre kirliliğinden en çok etkilenen ve çevre kirliliği açısından en savunmasız olan kaynaktır (Menteşe, 2017). Dünyanın dörtte üçü sularla kaplı olmasına rağmen içilebilir su miktarı %0.74'tür (Akın ve Akın, 2017). İnsan faaliyetleri sonucu su kaynaklarının doğal bileşimindeki maddelerinin normal değerlerinin üzerine çıkmasıyla kaynaklarının doğal bileşiminin bozulması ya da suda daha önce var olmayan maddelerin ortaya çıkması su kirliliği olarak ifade edilmektedir (Menteşe, 2017). Sular, endüstriyel atıklarla, evsel atıklarla, pestisitlerle kirletilmektedir (İbadullayeva ve ark., 2019).

Hava ve suyla beraber canlıların yaşamlarını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan biri de topraktır. İnsan faaliyetleri sonucunda toprağın fiziksel, biyolojik, kimyasal ve jeolojik yapısının bozulması toprak kirliliğini ifade etmektedir (İbadullayeva ve ark., 2019). Endüstri devrimi ile sanayi faaliyetlerinin artması, hızlı nüfus artışı ve kentleşme sonucunda toprak kirliliği ortaya çıkmıştır (Menteşe, 2017). Arsenik, cıva, nikel, kurşun ve kadmiyum başlıca toprak kirleticilerdir (İbadullayeva ve ark., 2019).

Gürültü, insanların işitme sağlığını ve algılamasını olumsuz bozarak, kişinin kendine olan güvenini yitirmesine, strese girmesine neden olan ve sakinliğini yok eden bir çevre kirliliğidir (Dalkılıç ve Dursun, 2019). Seslerin belirli bir seviyenin üzerine çıkarak insanlar üzerinde fizyolojik ve psikolojik olarak olumsuz etkiler bırakması olarak tanımlanan gürültü kirliliği gürültü kirliliği hem çevre hem de sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Cansaran, 2019; Gergerlioğlu, 2017).

Bir yerdeki tüm bitki, hayvan ve mikroorganizma türleri biyolojik çeşitlilik olarak tanımlanmaktadır (Keleş ve Özenoğlu, 2017). Hızla artan dünya nüfusu giderek tüketimi ve gıdaya olan talebi artırmakta bu durumda üretim, tüketiciye

ulaşma sürecinde insan ve evre sağlığını olumsuz etkileyebilecek bilinçsiz pestisit kullanımı, genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımı gibi biyolojik çeşitliliği olumsuz etkileyen davranışlara yol açmaktadır (Kurt, 2017).

Nüfus artışı, gelişen teknoloji, çarpık kentleşme gibi problemler atıkların giderek artmasına sebep olmuştur. Bu artışla beraber atık yönetimi konusunda, ilk olarak yaşam alanlarından uzaklaştırılması ön plana çıkmış, sonraki süreçte entegre atık yönetimi benimsenmeye başlanmıştır (Bilgili, 2020). Bu konuda tüketim alışkanlıklarının azalması, geri dönüştürülebilir ürünler kullanımı ve bunların ayrıştırılması son derece önemlidir. Nükleer silah denemeleri, nükleer kazalar veya topraklarda fazla gübre kullanımı atmosferdeki radyoaktiviteyi arttırarak, radyoaktif kirliliğe sebep olmaktadır. Doğal ve yapay radyonüklidler toprağa ve suya karışarak alırlara zarar vermektedir (zden, 2020).

evre sorunlarının başlıca nedenleri arasında; hızlı nüfus artışı, kaynakların azalması, alt yapı sorunları, sanayileşme, çarpık kentleşme, trafik sorunları, işsizlik, savaşlar ve bunların beraberinde iklim değişiklikleri yer almaktadır (Görmez, 2015; Kanlı ve Başköy, 2018). 1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan evresi Konferansı ile evre sorunlarının küresel boyutta ele alınması için Birleşmiş Milletler evre Programı (UNEP) oluşturulmuştur. Bu programın gelişip güçlenmesinde 1992 yılında Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler evre ve Gelişim Konferansı, Johannesburg'da 2002 yılında Dünya Sürdürülebilir Gelişim Zirvesi ve 2012 yılındaki Dünya Zirvesi konferansları etkili olmuştur (zkan ve Ökem, 2019). Bu konferanslarda evre sorunlarına dikkat çekilerek, çevremizi temiz ve güvenli tutmanın zorluklarının her zamankinden daha hızlı arttığına değinilmiştir (Akinlabi ve ark., 2019).

2.3. evre Eğitimi

evre eğitimi, çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirmede en etkili faktörlerden biri olup (Fettahlıoğlu, 2018), ilk olarak 1948 yılında Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin (IUPN) kurulmasında Galler'deki Doğa Koruma Direktör Yardımcısı Thomas Pritchard tarafından ortaya atıldı (Erol ve

Ogelman, 2019; Wu ve ark., 2019). Çevre eğitimi kavramının günümüze kadar değişmesi ve gelişmesinden dolayı tam bir tanım mevcut olamamakla birlikte insanların içinde yaşadıkları çevreyi tanımaları, korumaları ve daha sağlıklı koşullarda yaşamak için gösterdikleri tutum ve davranışların tümü şeklinde ifade edilmektedir (Wu ve ark., 2019). Çevre eğitimi, çevreyi ve çevre sorunlarını eğitim aracılığıyla ele alan ve hayat boyu devam eden disiplinler arası bir yaklaşımdır (Erol ve Ogelman, 2019). Çevre sorunlarını ortadan kaldırmak için ekonomi, teknoloji, hukuk ve politika alanında tüm önlemler alınsa bile sürdürülebilir bir toplum oluşturulmadıkça çevre problemlerinin çözümü mümkün görünmemektedir. Çevre eğitimin en temel amacı, çevreye karşı sorumluluklarının bilincinde olan, çevreyi korumaya istekli çevre okuryazarı bireyler oluşturmaktır (Gürbüz ve Kışoğlu, 2017).

2.3.1. Çevre Eğitiminin Amaçları

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve UNEP iş birliği ile 1977 yılında Tiflis'te "Hükümetler Arası Çevre Eğitimi Konferansı" düzenlenmiştir. Dünyadaki çevre eğitimi programları Tiflis Bildirgesi'nin hedef, amaç ve esasları doğrultusunda hazırlanmaktadır (N. Şahin ve Gül, 2020).

Tiflis Bildirgesine göre çevre eğitiminin amaçları;

1. Farkındalık: Birey ve toplumun her kesiminde çevre ve çevre sorunları hakkında, duyarlılık ve farkındalık kazanılmasına yardımcı olmak.
2. Bilgi: Birey ve toplumun her kesiminde çevre ve çevre sorunları hakkında, insanın bundaki sorumlu davranışlarına karşı anlayış kazanmalarına yardımcı olmak.
3. Tutum: Birey ve toplumun her kesiminde çevre ve çevre sorunları hakkında, çevrenin korunması ve geliştirilmesinde aktif katılımında bulunmasına yardımcı olmak.
4. Beceriler: Birey ve toplumun her kesiminde çevre ve çevre sorunları hakkında, çevre ile ilgili problemlerinin çözümü hususunda beceri kazanabilmelerine yardımcı olmak.

5. Katılım: Birey ve toplumun her kesiminde çevre ve çevre sorunları hakkında, çevre sorunlarının çözümü ile ilgili çalışmaların her safhasında aktif katılımına olanak sağlamaktır (UNESCO, 1978).

2.4. Çevre Okuryazarlığı

Okuryazarlık kişiler arasında basılı semboller kullanarak iletişimi sağlayabilecek düzeyde okuma yazma becerisidir (B. Timur ve ark., 2014). Genel anlamda okuryazarlık okuma yazma becerisinin ötesinde insan bilgisi, bilim, teknoloji ve gerçek yaşam deneyimlerindeki gelişmeleri içselleştirmek ve uygulamak olarak genişletilebilir (Onokpite, 2018). Günümüzde ise herhangi bir alanda bilgi birikimine sahip iyi eğitilmiş olarak kullanılmaktadır (B. Timur ve ark., 2014).

Çevre okuryazarlığı kavramı ilk olarak 1968 yılında Charles E. Roth tarafından ortaya atıldı. Roth'a göre çevre okuryazarlığı, bireyin çevresel bilgi ve farkındalık düzeyidir (Gürbüz ve Kışoğlu, 2017). Roth ileri sürdüğü bu çevre okuryazarlığı kavramını farklı yönleri ile el alarak birçok kez tanımlamıştır (B. Timur ve ark., 2014). En çok kabul gören tanımı Disinger ve Roth tarafından 1992 yılında yapılmıştır. Bu tanıma göre çevre okuryazarlığı, "Çevresel sistemlerin göreceli sağlığını algılama ve yorumlama ve bu sistemlerin sağlığını korumak, eski haline getirmek veya iyileştirmek için uygun önlemleri alma kapasitesi" şeklindedir (Ephraim, 2019). Çevre okuryazarlığının temeli yaşadığımız dünya üzerine sorular sorup bu sorulara yanıtlar bularak bunları yaşamımızda kullanmaktır (S. Şahin ve ark., 2016). Çevre okuryazarı olan kişiler hem sosyal çevre hem de doğal çevre ile olan olayları daha kolay anlayabilmektedirler (B. Timur ve ark., 2014). Çevre okuryazarlığı bağlamında, çevre sorunları hakkında artan bilgi, çevrenin korunması ve çevresel gerilemenin önlenmesi yolunda sorumlu davranışları güçlendirecektir (Biswas, 2020).

2.4.1. Çevre Okuryazarlığı Düzeyleri

Kişinin çevredeki temel ilişki hakkında biraz farkındalığa veya anlayışa sahip olduğunu söylemek bir bakıma kolaydır, ancak bireyin çevre sorunları hakkında

tamamen okuryazar ya da okuryazar olmadığını varsaymak doğru olmaz. Bu nedenle Disinger ve Roth bireylerin çevre okuryazarlıklarını temel çevre okuryazarlığı, işlevsel çevre okuryazarlığı, eylemsel çevre okuryazarlığı şeklinde üç düzeyde incelemiştir (Ephraim, 2019).

1. Temel çevre okuryazarlığı: Çevre okuryazarlığının ilk düzeyi olan temel çevre okuryazarlığı düzeyine sahip bir birey çevre hakkında iletişimde kullanılan karmaşık terimleri kullanabilir ya da çoğunu anlayabilir. Çevre ile ilgili bazı kavramları bilir ve tanımlarını rahat bir şekilde yapabilir. Bu düzeyde birey çevresel farkındalığın yüzeyindedir. Hiçbir şekilde çevre sorunlarına bağlı değildir ve ne yaptığı ve çevreye ne olduğu konusunda kaygısızdır.

2. İşlevsel çevre okuryazarlığı: Bireyler bu düzeyde artık doğa ile insanlar arasındaki etkileşim hakkında daha geniş bilgiye ve anlayışa sahip olmuştur. İşlevsel çevre okuryazarlığına sahip birey, çevre sorunlarına karşı duyarlıdır. Çevre sorunları hakkında ikincil kaynakları kullanarak hem bilgi toplamaya başlar hem de elindeki verilere göre değerlendirmeler yapabilir. Analiz etme, sentezleme ve değerlendirme becerilerini geliştirmişlerdir. Değerlendirmeler sonucunda elde ettiklerini başka bireylere aktarırlar.

3. Eylemsel çevre okuryazarlığı: Çevre okuryazarlığının en üst düzeyidir. Bu seviyedeki birey eylemlerinin etkilerini ve sonuçlarını rutin olarak değerlendirir, ilgili bilgileri toplar, değerlendirir, alternatifler arasında seçim yapar, işe yarayan eylemleri gerçekleştirerek anlayış ve becerilerin genişliği ve derinliği açısından işlevsel çevre okuryazarlığının ilerisine geçmiştir. Bu düzeydeki bir birey çevresel bozulmayı engellemek için yerelde küresele kadar birçok düzeyde eyleme geçebilir (Ephraim, 2019; Fettahlıoğlu, 2018).

2.4.2. Çevre Okuryazarlığının Bileşenleri

Çevre okuryazarlığını oluşturan unsurlarla ilgili birçok farklı görüş vardır. Ortak kabul edilen çevre okuryazarlığı unsurları bilgi, tutum ve değerler, davranış ve beceridir (S. Şahin ve ark., 2016).

1. Bilgi: Ekolojik bilgi, ekolojik döngülerin, çevresel kavramların bilinmesi ve ekosistemin işleyişi hakkında fikir sahibi olarak ifade edilmektedir.

2. Tutum ve değerler: Tutum, kişinin bir nesneye veya bir olguya karşı geliştirmiştir olduğu duygu, düşünce ve davranışlardır. Çevresel tutum da çevreye çevresel sorunlara karşı kişinin geliştirdiği duygu, davranış, tavır ve düşüncelerin tamamıdır.

3. Beceri: Bireyin çevre ile ilgili sahip olduğu bilgi ve tutumlarının çevre sorunlarını çözebilme yeteneğine dönüşmesidir.

4. Davranış: Çevreyle ilgili yüksek bilgi, tutum ve beceri düzeylerine sahip kişinin çevreye yönelik olumlu davranışlar geliştirmesidir. Bir eylemin davranışa dönüşmesi için süreklilik arz etmesi gerekmektedir (Nevruz ve Akpınar, 2018; N. Şahin ve Gül, 2020; Uyar ve Kazu, 2020).

2.5. Ekolojik Ayak İzi

Hızlı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte insanlar ihtiyaçlarını karşılarken ve doğal kaynakları tüketirken saldırgan bir tutum izlemişlerdir. 1980'lerden beri ekolojik sorunlar tüm dünyanın temel problemi haline gelmiştir (Artvinli ve ark., 2019). İnsan refahını ve mutluluğunu daha fazla tüketerek sağlamak mümkün değildir. İnsanlar tüketim seviyelerini bugün yaşayanlar ve gelecekte yaşayacakları düşünerek belirli bir seviyenin altında tutarak mutlu olmayı öğrenmelidir. Dünya üzerindeki canlıların yaşamını ve sağlığını korumak sürdürülebilir yaşam koşuludur (Saylar ve Akyüz, 2019). Sürdürülebilir yaşamla ilgili olarak Mathis Wackernagel ve William Rees ekolojik ayak izi kavramını ortaya atmışlardır. Ekolojik ayak izi, mevcut teknoloji ve kaynak yönetimiyle bireyin, topluluğun ya da faaliyetin tükettiği kaynakları üretmek ve yarattığı atığı bertaraf etmek için gereken biyolojik olarak verimli toprak ve su alanıdır (H. Şahin ve ark., 2018). Ekolojik ayak izi, en genel anlamıyla çevresel sürdürülebilirliğin ölçülmesidir. Ekolojik ayak izinin belirlenmesinde, biyolojik kapasite ve tüketimin ekolojik ayak izi kullanılan önemli göstergelerdir. Ekolojik ayak izi toplumun

tükettiği ürünleri üretmek için kullanılan yenilenebilir doğal kaynaklar tüketimin ekolojik ayak izi olarak ifade edilmektedir (Şimşek ve Bursal, 2019). Biyolojik kapasite; dünyanın yenilenebilir doğal kaynakları üretme kapasitesidir (Bayraktar, 2019). Kişi başına düşen tüketim ekolojik ayak izi miktarının, kişi başına düşen biyolojik kapasiteyi aşması o bölgedekilerin tüketimlerinin sürdürülemediğini göstermektedir (Şimşek ve Bursal, 2019). Ekolojik ayak izinin amacı tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilir olmadığını kanıtlamaktır (Ruževičius, 2011).

Ekolojik ayak izi, ulaşım, gıda, barınma, hizmetler ve tüketim malları olmak üzere beş bölüme ayrılabilir. En basit şekliyle ekolojik ayak izi, “*Tüketim X Gereken üretim alanı*” formülü ile hesaplanır ve küresel hektar (kha) ile ifade edilir (Karakaş ve ark., 2016). Örneğin günde bir ekmek (300 g) tüketen birinin bir yılda yiyeceği 120 kg ekmek için ne kadar alana tahıl ekilmelidir veya içtiği su ne kadar alandan temin edilir.

Doğal Hayatı Koruma Vakfının ve Küresel Ayak İzi Ağı en son 2013 yılında yayınladığı verilere göre, dünyada ve Türkiye’de kişi başına düşen ekolojik ayak izi sırasıyla 2.87 kha ve 3.19 kha’dır (Günel ve ark., 2018).

Kişilerin bilgi, tutum ve farkındalığı eylemlerini etkilemektedir. Ekolojik ayak izi bilincine sahip kişilerin daha az ekolojik ayak izine sahip olacakları düşünülmektedir. Sürdürülebilir bir yaşam için ekolojik ayak izi farkındalığının artırılması gerekmektedir (Bayraktar, 2019).

2.6. Çevre Davranışı

Hava, su, toprak, gürültü kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, katı atıklar ve radyoaktif kirlilik başlıca çevre sorunlarıdır. Bu çevre sorunlarına hızlı nüfus artışı, kentleşme, alt yapı sorunları, trafik gibi faktörler etki etmektedir (Kahraman ve Yusuf, 2019). Dünyamızın karşı karşıya olduğu çevresel zorluklar sürdürülebilir insan davranışlarıyla önlenir (Klaniecki ve ark., 2018).

Bireyin çevre üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmasını amaçlayan herhangi bir davranış çevre davranışı olarak ifade edilir (Gkargkavouzi ve ark., 2019). Çevreyle sürekli etkileşim içinde olan insanların çevreye karşı davranışları hayati önem taşımaktadır. Çevre konusunda yeterince eğitim almayan, bu konuda bilinçlendirilmeyen kişilerin çevreye karşı davranışları da olumsuz olacaktır (S. Timur ve Yılmaz, 2013). Çevreye bir kişi zarar verebilir ama doğa herkese eşit tepkiyi verir.

Çevre davranışını etkileyen birçok faktör vardır. Sosyo-ekonomik durum, çevreye karşı tutum, bilgi, eğitim, demografik özellikler, çevresel inançlar, politik tutumlar, çevre eğitimi durumu bunlara örnek olarak verilebilir (S. Timur ve Yılmaz, 2013). İnsan nüfusunun artması devam ettikçe çevresel sorunların daha da kötüleşeceği düşünülmektedir (Byerly ve ark., 2018). Çevresel zorlukların üstesinden gelmek için insan davranışlarının değiştirilmesi son derece önemlidir.

2.7. Çevre Sağlığı ve Hemşirelik

DSÖ çevre sağlığını, bireyin kendisi dışındaki tüm fiziksel, kimyasal ve biyolojik etmenler ile davranışları etkileyen tüm ilgili etmenler olarak tanımlamaktadır (WHO, 2017). Çevresel sorunların ortaya çıkması ve giderek artması insan sağlığını olumsuz etkileyerek çeşitli hastalık türlerinin ortaya çıkmasına ve ölümlere neden olabilmektedir. DSÖ'nün raporuna göre, çevresel etkilerin ölüm ve hastalık gelişimine etkisi kesin olarak belirlenemese de, yılda yaklaşık 13 milyon ölümün önlenemez çevresel nedenlere bağlı olduğu tahmin edilmektedir (Dumrul, 2019). Çevre sağlığı sorunları günümüzde giderek artmakta ve halk sağlığını tehdit etmektedir (Yıldırım ve Koçak, 2021).

Modern hemşireliğin kurucu olan Florence Nightingale ve halk sağlığı hemşireliğinin kurucusu olan Lillian Wald, gıda, sanitasyon, kimyasallar, pestisitler, atıklar, hava ve su kalitesi gibi çevresel faktörlerin sağlık üzerindeki etkilerinin kontrol altına alınmasında hemşirelik rollerine vurgu yapmışlardır. Hemşirelik disiplinde yer alan çevre kavramı insan sağlığını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Hemşirelerin hizmet verdikleri birey, aile ve toplumun sağlığı

açısından çevre sağlığı önemlilik arz etmektedir (Özsoy ve Şimşek, 2018). Bu açıdan hemşireliği çevre sağlığı konusunda daha donanımlı kılmak için; 1990 yılında “Uluslararası Hemşireler Birliği’nin Çevre Sağlığı Yaklaşımları”, 1995 yılında “Tıp Enstitüsü’nün Çevre Sağlığı Yeterlilikleri” ve “Hemşirelik, Çevre ve Sağlık” raporu, 2000 yılında “Akıntıya Karşı Kürek Çekmek: Çevre Sağlığı ve Hemşirelik Konferansı Yaklaşımları”, 2002 yılında “Hemşirelik ve Çevre Sağlığı Yuvarlak Masa Toplantı Önerileri” ve 2004 yılında “Hemşirelik Uygulamalarında Çevre Sağlığı İlkeleri” gibi yaklaşımlar, raporlar ve öneriler yayınlanmıştır. Ayrıca 2015 yılında “Milenyum Kalkınma Hedefleri ”nin değiştirilmesiyle oluşturulan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ”ne farkındalık yaratmak için Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) 2017 yılındaki teması “Hemşireler: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Ulaşmada Öncü Ses” şeklindedir (Özsoy ve Şimşek, 2018; Thompson ve Schwartz Barcott, 2017). 1995 yılında yayınlanan “Hemşirelik, Çevre ve Sağlık” raporunda hemşireler için çevre sağlığı yeterlilikleri; temel bilgi ve kavramlar (Hemşireler çevre sağlığı ile ilgili maruziyet yolları, korunma ve kontrol stratejileri, disiplinler arası iş birliği ile etkili müdahale, araştırma rolleri gibi bilimsel ilkeleri anlamalıdır.), değerlendirme ve sevk (Hemşireler çevre öyküsünü en iyi şekilde almalı, olası hastalıkları ve çevresel risk faktörlerini tanımlamalı, uygun yönlendirmeler yaparak toplumu çevre sağlığı konusunda eğitmelidir.), savunuculuk, etik ve risk iletişimi (Hemşireler savunuculuk, etik ve risk iletişimi konusunda bilgi sahibi olmalıdır.) ve mevzuat ve yönetmelik (Çevre sağlığı konusundaki mevzuat, yönetmelik ve politikaları anlamalıdır.) olmak üzere dört alana odaklanılmıştır (Nastoff, 2002).

Çevre sağlığı, sağlığın korunması ve geliştirilmesi bakımından çok önemli bir konu olmasına karşın hemşirelik bölüm müfredatlarında ve hemşirelik çalışma alanlarında sınırlı ölçüde değinilen konulardan biridir. Ayrıca gerek birinci basamak kurumlarda gerekse diğer basamaklarda çalışanların toplumun çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışlarına yönelik durumunun bilinmesi hem durum saptama hem de politika geliştirme, hizmet planlanması anlamında ayrı bir önem de taşımaktadır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Bu araştırma, kesitsel tipte bir araştırmadır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma Balıkesir'deki kırsal (Bakacak Mahallesi, Yakupköy Mahallesi, Ovaköy Mahallesi) ve kentsel (Dumlupınar Mahallesi) iki farklı bölgede 1 Ocak - 10 Haziran 2020 tarihleri arasında yürütülmüştür.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Balıkesir ilinde kırsal (Bakacak Mahallesi N = 825, Yakupköy Mahallesi N = 1199, Ovaköy Mahallesi N = 1205) ve kentsel (Adnan Menderes Mahallesi N = 10161) iki farklı bölgedeki 18 yaşından büyük bireyler oluşturdu (N = 13390) (TÜİK, 2018). Örnek büyüklüğü, Epi İno programı ile evreni 13390 kişi, %50 prevalans, %5 sapma, 1.5 desen etkisi kabul edilerek %95 güven düzeyinde 561 kişi hesaplanmış olup 600 kişiye çok aşamalı örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri bireylerin sosyo-demografik özelliklerinin sorgulandığı “Sosyodemografik Özellikler Formu”, çevre bilgisinin ve çevre sorunlarına karşı tutumlarının sorgulandığı “Çevreye Yönelik Bilgi Tutum Formu”, “Yetişkinler İçin

Çevre Okuryazarlığı Ölçeği (ELSA)", "Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği" ve "Çevre Davranış Ölçeği" ile toplandı.

Sosyodemografik Özellikler Formu: Sosyodemografik özellikler formu literatüre dayalı oluşturulmuş olup; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, anne-baba eğitim durumu, meslek, çocuk sahibi olma durumu, evde yaşayan kişi sayısı, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, kendisi için zaman ayırma durumu ve aylık gelir olmak üzere 12 sorudan oluşmaktadır (Kroufek ve ark., 2015; Topaloğlu ve ark., 2019).

Çevreye Yönelik Bilgi Tutum Formu: Çevreye yönelik bilgi tutum formu; çevre ile ilgili bilgilere en çok ulaşılan yer, çevre ile ilgili konuları takip etme sıklığı, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim/bilgi alma durumu, çevre sağlığı konusunda bilgi/eğitim alınan yer, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı, çevre ile ilgili bir dernek veya sivil toplum kuruluşuna üyelik durumu, çevreye karşı duyulan merak düzeyi, çevresel aktivitelere katılma sıklığı, medyada çevre sorunlarına yeterli yer veriliyor mu?, çevre çalışmaları için bütçe ve zaman ayırmak lüks müdür?, devletin çevre sağlığına yönelik uygulamaları yeterli mi?, çevre sorunları ile uğraşmak sadece devletin görevi midir?, Sizce en önemli çevre kirliliği hangisidir? ve sizce plastik kirliliğini azaltmak için kullanılabilecek en iyi yöntem nedir? Sorularından oluşmaktadır.

Çevre Okuryazarlığı Ölçeği (ELSA): Atabek-Yiğit vd. (2014) tarafından geliştirilen bu ölçek çevresel bilinç, çevresel kaygı ve çevresel farkındalık olmak üzere üç alt boyut ve 5'li Likert tipi toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek toplam puan hesaplanırken 3 ve 16 numaralı maddeler negatif olarak puanlanmıştır. Ölçek alt boyutları; Çevresel bilinç alt boyutunu, 3, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19 numaralı maddeler, çevresel kaygı alt boyutunu, 1, 2, 4, 5, 7, 8 numaralı maddeler; çevresel farkındalık alt boyutunu, 6, 9, 14, 18, 20 numaralı maddeler ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.881'dir. Bizim çalışmamızda Cronbach Alpha değeri 0.904 bulundu. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Ölçekten alınan puan artıçça çevre okuryazarlığı artmakta olup 20-46 puan düşük çevre okuryazarlığını, 47-73 puan aralığı orta çevre

okuryazarlığını, 74-100 puan aralığı yüksek düzey çevre okuryazarlığını göstermektedir (Atabek-Yiğit ve ark., 2014).

Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği: Coşkun (2013) tarafından sınıf öğretmeni adaylarının Ekolojik Ayak İzi farkındalıklarını belirlemek amacıyla geliştirilen bireylerin Ekolojik Ayak İzi farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik; gıda, ulaşım ve barınma, enerji, atıklar ve su tüketimi olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Gıda alt boyutunda 8 adet, ulaşım ve barınma alt boyutunda 9 adet, enerji alt boyutunda 15 adet, atıklar alt boyutunda 9 adet ve su tüketimi alt boyutunda 5 adet madde olmak üzere toplam 46 madde yer almaktadır (Tablo 3.1). Madde seçenekleri 5’li Likert tipi ölçek kullanılarak hazırlanmıştır. Kesinlikle Katılmıyorum 1 puan, Katılmıyorum 2 puan, Kısmen Katılıyorum 3 puan, Katılıyorum 4 puan ve Kesinlikle Katılıyorum 5 puan olarak; boş bırakılan maddeler ise 0 puan verilerek puanlandırılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.732’dir. Bizim çalışmamızda Cronbach Alpha değeri 0.935 bulundu. “Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği”nden alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan 1’ dir. Ölçekten alınan puan arttıkça ekolojik ayak izi farkındalıkları da artmaktadır (Coşkun Çelik ve Sarıkaya, 2014).

Tablo 3.1. Ekolojik ayak izi farkındalık ölçeği alt boyutları madde numaraları, frekans ve yüzde değerleri.

Alt Boyutlar	Madde Numaraları	n	%
Gıda	1,2,3,4,5,6,7,8	8	17.39
Ulaşım ve Barınma	9,10,11,12,13,14,15,16,17	9	16.56
Enerji	18,19,20,21,22,23,24,25, 26,27,28,29,30,31,32	15	32.60
Atıklar	33,34,35,36,37,38,39,40,41	9	16.56
Su Tüketimi	42,43,44,45,46	5	10.86

Çevre Davranış Ölçeği: Goldman, Yavetz ve Pe’er (2006) tarafından geliştirilen çevre davranış ölçeğinin Türk kültürüne uyarlaması Timur ve Yılmaz tarafından yapılmıştır. Bu ölçek 20 maddeden ve altı alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipi ölçekte, Ölçeğin puanlaması Hiçbir Zaman 1 puan, Nadiren 2 puan, Bazen 3 puan, Genellikle 4 puan ve Her Zaman 5 puan şeklindedir. 14. madde olumsuz olduğu için tam tersi şeklinde puanlaması gerekmektedir. Ölçeğin birinci alt

boyutunu 3 maddeden oluşan Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma Aktiviteleri (KEYOKA), ikinci alt boyutunu 3 maddeden oluşan Çevreye Duyarlı Tüketici (ÇDT), üçüncü alt boyutunu 4 maddeden oluşan Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri (DİBZA), dördüncü alt boyutunu 3 maddeden oluşan Geri Dönüşüm Çabaları (GDC), beşinci alt boyutunu 5 maddeden oluşan Sorumlu Vatandaşlık (SV), altıncı alt boyutunu 2 maddeden oluşan Çevre Eylemciliği (ÇE) oluşturmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.85'tir (S. Timur ve Yılmaz, 2013). Bizim çalışmamızda Cronbach Alpha değeri 0.839 bulundu. Ölçekten en düşük 20 en fazla 100 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça kişilerin çevre davranışları da pozitif yönde artmaktadır.

3.5. Verilerin Toplanması

Çalışmamızda nüfusa orantılı biçimde kırsal bölgede 150, kentsel bölgede 450 kişi olmak üzere 600 kişiye çok aşamalı örnekleme yöntemiyle ulaşıldı. Örnek grubunun seçiminde mahalle nüfuslarına orantılı her birinde 15 kişi bulunan 40 küme üzerinde yürütüldü. Mahalle nüfusları ile orantılı olarak kırsal bölgede 10, kentsel bölgede 30 kümeye yüz yüze görüşülerek bir yönerge çerçevesinde ulaşıldı. Bu yönergede küme başı olan ev müstakil ise ondan başlanıp iki ev atlanarak sokağın sağ tarafı tercih edilerek; apartmanlarda ilk daireden başlanıp iki ev atlanarak devam edildi. Çıkmaz sokağa denk gelindiğinde ise karşı tarafa geçildi. Evde bulunamayanlar ya da reddedilince bir sonraki eve geçilip yine iki ev atlanarak devam edildi. Evde 18 yaş ve üstü birey bulunmaması durumunda hemen bir sonraki evden devam edildi. Kişi sayısı 15'e tamamlandığında diğer kümeye geçildi.

3.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Toplanan anketler Statistical Package for the Social Sciences 25 programına girilerek analizler yapılmıştır. Tanımlayıcı analizlerde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Sürekli verilerin normallik varsayımını karşılama durumu Shapiro Wilk testi ve basıklık çarpıklık katsayısının +1.5, -1.5 arasında olma durumuna göre değerlendirilmiştir. Normallik varsayımı sağlandığında iki grup

ortalamasının karşılaştırılmasında t testi, üç veya daha fazla grup ortalamasının karşılaştırılmasında ANOVA (post hoc: Bonferroni) testi kullanılmıştır. Normallik varsayımının sağlanmadığı durumlar; iki grup ortalamasının karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, üç veya daha fazla grup ortalamasının karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testi (Bonferroni düzeltmeli), kullanılmıştır. Kategorik verilerin tek değişkenli analizlerinde Ki kare testi kullanılmıştır. Tek değişkenli analizlerde anlamlı bulunan değişkenler lineer regresyon analizi kullanarak karşılaştırılmıştır. Anlamlılık değeri $p < 0.05$ değeri kabul edilmiştir.

3.7. Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı değişkenler: Çevre okuryazarlığı düzeyleri, ekolojik ayak izi farkındalık düzeyleri ve çevre davranışlarıdır.

Bağımsız değişkenler: Bireylerin sosyo-demografik özellikleri, çevre bilgisini ve çevre sorunlarına karşı tutumları oluşturmaktadır. Ayrıca her bağımlı değişkenimiz bağımsız değişken olarak da değerlendirilmiştir.

3.8. Araştırmada Etik Konular

Veri toplamaya başlamadan önce araştırmanın yürütülebilmesi için Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Etik Kurulu'ndan (04.12.2019 tarih, 2019/196 sayılı), Balıkesir Valiliği'nden (17.12.2019 tarih, E.22556 sayılı) ve ölçek sahiplerinden izin alınmış, ayrıca katılımcılardan sözlü onam alınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Çalışmamız iki farklı bölgede yürütülmüş olup, çalışmaya katılanların %75'i kentsel bölgede, %25'i kırsal bölgede yaşamaktadır. Kırsal bölgede yaşayanların yaş ortalaması 35.47 ± 1.67 , kentsel bölgede yaşayanların yaş ortalaması 34.54 ± 1.35 'tir.

Kırsal bölgede yaşayanların; %59.3'ü erkek, %52'si evli, %33.3'ü lise mezunu, %46'sının annesi ilkokul mezunu, %42.0'nın babası ilkokul mezunu, %44.0'ı işsiz ve kırsal bölgenin aylık gelir ortalaması 1718.29 ± 2229.63 Türk Lirasıdır. Katılımcıların %51.3'ünün çocuğu olmayıp ve kırsal bölgede yaşayanların çocuk sayısı ortalaması 1.10 ± 1.40 'tır. %76.7'si çekirdek aileye sahip ve hane halkı büyüklüğü ortalama 3.50 ± 1.70 kişi yaşamakta, %70.7'si yaşamının çoğunu köyde geçirmiş ve %50.7'si ara sıra kitap veya gazete okuyan kişilerdir (Tablo 4.1).

Kentsel bölgede yaşayanların; %57.3'ü kadın, %48.0'ı evli, %49.8'i üniversite ve üstü öğrenime sahip, %46.7'sinin annesinin eğitim durumu ilkokul mezunu, %37.8'inin babası ilkokul mezunudur. Katılımcıların %36.2'si memur-büro çalışanıdır ve kentsel bölgenin aylık gelir ortalaması 2884.21 ± 2560.98 Türk Lirasıdır. %52.7'sinin çocuğu yok ve kentsel bölgede yaşayanların çocuk sayısı ortalaması 0.92 ± 1.16 'dır. %83.3'ü çekirdek aileye sahip ve evde ortalama 2.92 ± 1.41 kişi yaşamaktadır. %46.7'si yaşamının çoğunu ilde geçirmiş ve %55.3'ü ara sıra kitap veya gazete okumaktadır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Sosyo-demografik özellikler (n=600).

Sosyo demografik özellikler	Kırsal Bölge	Kentsel Bölge
Yaş		
X±SS	35.47±1.67	34.54±1.35
(Min;Max)	(18;80)	(18;80)
	n (%)*	n (%)*
Cinsiyet		
Erkek	89 (59.3)	192 (42.7)
Kadın	61 (40.7)	258 (57.3)
Medeni durum		
Evli	78 (52.0)	216 (48.0)
Bekar	71 (47.3)	215 (47.8)
Eşinden ayrılmış/eşi ölmüş	1 (0.7)	19 (4.2)
Eğitim durumu		
Okuryazar değil	4 (2.7)	2 (0.4)
Okuryazar	4 (2.7)	9 (2.0)
İlkokul mezunu	40 (26.7)	90 (20.0)
Ortaokul mezunu	23 (15.3)	27 (6.0)
Lise mezunu	50 (33.3)	98 (21.8)
Üniversite ve üstü	29 (19.3)	224 (49.8)
Anne eğitim durumu		
Okuryazar değil	32 (21.3)	79 (17.6)
Okuryazar	16 (10.7)	55 (12.2)
İlkokul mezunu	69 (46.0)	210 (46.7)
Ortaokul mezunu	22 (14.7)	51 (11.3)
Lise mezunu	7 (4.7)	37 (8.2)
Üniversite ve üstü	4 (2.6)	18 (4.0)
Baba eğitim durumu		
Okuryazar değil	31 (20.7)	64 (14.2)
Okuryazar	13 (8.7)	51 (11.3)
İlkokul mezunu	63 (42.0)	170 (37.8)
Ortaokul mezunu	26 (17.3)	66 (14.7)
Lise mezunu	11 (7.3)	54 (12.0)
Üniversite ve üstü	6 (4.0)	45 (10.0)
Toplam	150 (100.0)	450 (100.0)

* Sütun yüzdesi, X = Ortalama, Ss = Standart sapma,

Tablo 4.1. (devam) Sosyo-demografik özellikler (n=600).

Sosyo demografik özellikler	Kırsal Bölge n (%)*	Kentsel Bölge n (%)*
Meslek		
Kendi hesabına çalışan yüksek eğitilmiş	0 (0.0)	3 (0.7)
Küçük esnaf/zanaatkar	11 (7.2)	34 (7.6)
İş buldukça çalışanlar	25 (16.7)	15 (3.3)
Yüksek eğitilmiş ücretli çalışan	1 (0.7)	40 (8.9)
Memur/büro çalışanı	21 (14.0)	163 (36.2)
Sanayi işçisi	25 (16.7)	32 (7.1)
Niteliksiz işlerde çalışanlar	1 (0.7)	27 (6.0)
İşsiz	66 (44.0)	136 (30.2)
Aylık gelir		
Ortalama±Standart Sapma (Min;Max)	1718.29±2229.63 (0;18000)	2884.21±2560.98 (0;30000)
Çocuk sahibi olma		
Var	73 (48.7)	213 (47.3)
Yok	77 (51.3)	237 (52.7)
Çocuk sayısı		
Ortalama±Standart Sapma (Min;Max)	1.10±1.40 (0;7)	0.92±1.16 (0;5)
Evde yaşayan kişi sayısı		
Ortalama±Standart Sapma (Min;Max)	3.50±1.70 (0;8)	2.92±1.41 (0;10)
Aile tipi		
Çekirdek aile	115 (76.7)	375 (83.3)
Geniş aile	32 (21.3)	62 (13.8)
Parçalanmış aile	3 (2.0)	13 (2.9)
Yaşamının çoğunun geçtiği yer		
Köy	106 (70.7)	106 (23.5)
İlçe	26 (17.3)	134 (29.8)
İl	18 (12.0)	210 (46.7)
Kitap/gazete okuma sıklığı		
Hiç okumam	32 (21.3)	40 (8.9)
Ara sıra	76 (50.7)	249 (55.3)
Sıklıkla	30 (20.0)	112 (24.9)
Her zaman	12 (8.0)	49 (10.9)
Toplam	150 (100.0)	450 (100.0)

* Sütun yüzdesi

4.2. Çevre Bilgisi Edinilen Yer, Tutum ve Davranışı

Çalışmaya katılanların çevre bilgisi edinilen yer, çevreye karşı tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik iletilen sorulara verdiği cevaplara bakıldığında;

Kırsal bölgede yaşayanların %57.3'ü çevre ile ilgili bilgilere internetten ulaşmakta, %59.3'ü çevre ile ilgili konuları bazen takip etmekte, %21.3'ü çevre sağlığının korunması konusunda bilgi veya eğitimi okulda almış ve %65.3'ü eğitim almamıştır. %44.7'si çevre sağlığı konusunda bilgi düzeyini kısmen yeterli görmekte, %79.0'ı çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almak istemektedir. %67.3'ü aile ve arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuları bazen konuşmakta, %96.0'ı çevre ile ilgili herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye değildir. %64.7'si çevresel aktivitelerde hiç bulunmamıştır. %96.0'ı çevreyi kirletmemeye dikkat ederken, %71.3'ü çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunmaktadır (Tablo 4.2).

Kentsel bölgede yaşayanların %60.9'u çevre ile ilgili bilgilere internetten ulaşmakta, %57.1'i çevre ile ilgili konuları bazen takip etmekte, %34.0'ı çevre sağlığının korunması konusunda bilgi veya eğitimi okulda almış ve %49.6'sı eğitim almamıştır. %55.8'i çevre sağlığı konusunda bilgi düzeyini kısmen yeterli görmekte, %71.1'i çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almak istemektedir. %74.9'u aile ve arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuları bazen konuşmakta, %95.8'i çevre ile ilgili herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye değildir. %53.8'i çevresel aktivitelerde hiç bulunmamıştır. %98.2'si çevreyi kirletmemeye dikkat ederken, %61.1'i çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunmaktadır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış (n = 600).

Çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış	Kırsal Bölge	Kentsel Bölge
	n (%)*	n (%)*
Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer		
Televizyon	58 (38.7)	120 (26.7)
İnternet	86 (57.3)	274 (60.9)
Sağlık çalışanları	0 (0.0)	9 (2.0)
Yazılı kaynaklar	2 (1.3)	33 (7.3)
Aile ve arkadaşlar	4 (2.7)	11 (2.4)
Diğer	0 (0.0)	3 (0.7)
Çevre ile ilgili konuları takip etme		
Her zaman	47 (31.4)	162 (36.0)
Bazen	89 (59.3)	257 (57.1)
Hiçbir zaman	14 (9.3)	31 (6.9)
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma		
Aldım	52 (34.7)	227 (50.4)
Almadım	98 (65.3)	223 (49.6)
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer		
Aile	4 (2.7)	16 (3.6)
Okul	32 (21.3)	153 (34.0)
Dernek, sivil toplum kuruluşu	3 (2.0)	14 (3.0)
İnternet/medya	10 (6.7)	17 (3.8)
Sağlık kurumları	3 (2.0)	27 (6.0)
Eğitim almadım	98 (65.3)	223 (49.6)
Çevre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik algısı		
Yeterli	30 (20.0)	90 (20.0)
Kısmen yeterli	67 (44.6)	251 (55.8)
Kısmen yetersiz	22 (14.7)	68 (15.1)
Yetersiz	31 (20.7)	41 (9.1)
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteme		
Evet	119 (79.3)	320 (71.1)
Hayır	31 (20.7)	130 (28.9)
Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı		
Her zaman	24 (16.0)	70 (15.5)
Bazen	101 (67.3)	337 (74.9)
Hiçbir zaman	25 (16.7)	43 (9.6)
Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik		
Var	6 (4.0)	19 (4.2)
Yok	144 (96.0)	431 (95.8)
Çevresel aktivitelere katılma sıklığı		
Hiç bulunmadım	97 (64.7)	242 (53.8)
Nadiren bulundum	37 (24.6)	116 (25.8)
Bazen bulundum	15 (10.0)	69 (15.3)
Sık sık bulundum	1 (0.7)	23 (5.1)
Çevreyi kirletmemeye dikkat etme		
Evet	144 (96.0)	442 (98.2)
Hayır	6 (4.0)	8 (1.8)
Çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunma		
Evet	107 (71.3)	275 (61.1)
Hayır	43 (28.7)	175 (38.9)
Toplam	150 (100.0)	450 (100.0)

* Sütun yüzdesi

4.3. Çevre Sorunları

Çalışmaya katılanların çevre sorunları ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında;

Kırsal bölgede yaşayanların, %60.0'ı çevre konularına medyada yeterli yer verilmediğini, %70.7'si çevre çalışmalarına bütçe ve zaman ayırmanın lüks olmadığını, %77.3'ü devletin çevre sağlığına yönelik uygulamalarının yeterli olmadığını ve %85.3'ü çevre sorunlarıyla uğraşmanın sadece devletin görevi olmadığını düşünmektedir. %32.0'ı plastik kirliliğini azaltmak için en iyi yöntemin geri dönüşüm olduğu, %17.3'ü en önemli çevre kirliliğine evsel atıkların uygun bir şekilde ayrıştırılmamasının neden olduğunu ve %42.0'ı en çok bireylerin çevreye yönelik olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedir (Tablo 4.3).

Kentsel bölgede yaşayanların, %64.2'si çevre konularına medyada yeterli yer verilmediğini, %77.1'i çevre çalışmalarına bütçe ve zaman ayırmanın lüks olmadığını, %80.4'ü devletin çevre sağlığına yönelik uygulamalarının yeterli olmadığını ve %87.8'i çevre sorunlarıyla uğraşmanın sadece devletin görevi olmadığını düşünmektedir. %28.9'u plastik kirliliğini azaltmak için en iyi yöntemin geri dönüşüm olduğu, %20.0'ı en önemli çevre kirliliğine kimyasal atıkların neden olduğunu ve %56.9'u en çok bireylerin çevreye yönelik olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Çevre sorunları (n=600).

Çevre sorunları	Kırsal Bölge n (%)*	Kentsel Bölge n (%)*
Medyada çevre konularına yeterli yer veriliyor		
Evet	39 (26.0)	76 (16.9)
Hayır	90 (60.0)	289 (64.2)
Fikrim yok	21 (14.0)	85 (18.9)
Çevre çalışmalarına bütçe ve zaman ayırmak lükstür		
Evet	24 (16.0)	37 (8.2)
Hayır	106 (70.7)	347 (77.1)
Fikrim yok	20 (13.3)	66 (14.7)
Devletin çevre sağlığına yönelik uygulamaları yeterlidir		
Evet	34 (22.7)	88 (19.6)
Hayır	116 (77.3)	362 (80.4)
Çevre sorunları ile uğraşmak sadece devletin görevidir		
Evet	22 (14.7)	55 (12.2)
Hayır	128 (85.3)	395 (87.8)
Plastik kirliliğini azaltmak için kullanılabilecek en iyi yöntem		
Ceza uygulamaları	36 (24.0)	103 (22.9)
Geri dönüşüm	48 (32.0)	130 (28.9)
Depozitolu ürünler	11 (7.3)	47 (10.4)
Çevre dostu ürünler	28 (18.7)	112 (24.9)
Plastik kullanımını azaltmak	26 (17.3)	54 (12.0)
Diğer	1 (0.7)	4 (0.9)
En önemli çevre kirliliği		
Evsel atıkların bireyler tarafından uygun şekilde ayrıştırılmaması	26 (17.3)	88 (19.6)
Su kaynaklarının kirletilmesi	23 (15.3)	53 (11.8)
Hava kirliliği	16 (10.7)	47 (10.4)
Toprak kirliliği	12 (8.0)	25 (5.6)
Çarpık kentleşme	3 (2.0)	23 (5.0)
Kimyasal atıklar	21 (14.0)	90 (20.0)
Doğal kaynakların tükenmesi	21 (14.0)	81 (18.0)
Nükleer atıklar/kazalar/silahlar	16 (10.7)	31 (6.9)
Diğer	12 (8.0)	12 (2.7)
Çevreye yönelik olumsuz etkileri en çok kimler/neler oluşturur		
Bireyler	63 (42.1)	256 (56.9)
Maden işletmeleri	11 (7.3)	11 (2.5)
Fabrikalar	57 (38.0)	140 (31.1)
Enerji üretim tesisleri	5 (3.3)	24 (5.3)
Savaşlar	6 (4.0)	10 (2.2)
Diğer	8 (5.3)	9 (2.0)
Toplam	150 (100.0)	450 (100.0)

*Sütun yüzdesi

4.4. Bağımsız Değişkenlerin Tek Değişkenli Analizlerle Karşılaştırılması

4.4.1. Çevre Okuryazarlık Ölçeği ile Bağımsız Değişkenlerin Karşılaştırılması

Çalışma grubunun çevre okuryazarlığı puanı 78.95 ± 12.05 bulunmuştur. Çalışmaya katılanların yetişkinler için çevre okuryazarlığı ölçeği toplam puanlarına bakıldığında kentsel bölgede yaşayanların (79.38 ± 10.69) toplam puanı kırsal bölgede yaşayanların (77.68 ± 15.39) toplam puanından yüksektir. Aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > 0.05$) (Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Çalışmaya katılanların bölgelere göre çevre okuryazarlık ölçeği toplam puanları.

Bölge tipi	X±Ss	t	p
Kırsal bölge	77.68±15.39	-1.257	0.210
Kentsel bölge	79.38±10.69		

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi

Kırsal bölgede yaşayanların %70.0'ı yüksek çevre okuryazarlığı düzeyinde, kentsel bölgede yaşayanların %73.77'si yüksek çevre okuryazarlığı düzeyindedir ve aralarında anlamlı fark vardır ($p < 0.05$) (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Çalışmaya katılanların bölgelere göre çevre okuryazarlık düzeyleri.

	Düşük Çevre Okuryazarlığı n (%)*	Orta Çevre Okuryazarlığı n (%)*	Yüksek Çevre Okuryazarlığı n (%)*	χ^2	p
Kırsal bölge	8 (5.3)	37 (24.7)	105 (70.0)	19.891	0.001
Kentsel bölge	1 (0.3)	117 (26.0)	332 (73.7)		

*Satır yüzdesi, χ^2 = Ki kare

Ölçek alt boyut toplam puanlarında; kırsal bölgede en yüksek puan çevresel bilinç (35.68 ± 6.92) boyutundadır. Çevresel bilinç alt boyutu kentsel bölgede de en yüksek puana sahiptir (37.44 ± 5.42). Kentsel bölgenin çevresel bilinç alt boyutu kırsal bölgeye göre anlamlı olarak yüksektir ($p < 0.05$). Çevresel kaygı ve çevresel farkındalık alt boyutlarında bölgeler arası anlamlı farklılık yoktur ($p > 0.05$) (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Çevre okuryazarlık ölçeği alt boyutlarının bölgelere göre toplam puanları.

	Kırsal Bölge	Kentsel Bölge	t	p
	X±Ss	X±Ss		
Çevresel bilinç	35.68±6.92	37.44±5.42	-3.189	0.002
Çevresel kaygı	23.60±5.38	24.10±3.99	-1.050	0.295
Çevresel farkındalık	18.39±4.20	17.83±3.13	1.486	0.139

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi

Çalışmamıza katılanların sosyodemografik özellikleri ile çevre okuryazarlık puanları karşılaştırıldığında, kırsal bölgede yaşayanlarda;

Üniversite ve üstü eğitim durumuna sahip olanların çevre okuryazarlığı puanı (84.31±10.46) diğer eğitim durumlarına sahip kişilere göre anlamlı olarak yüksektir (p<0.05). Üst sosyal sınıf grubunda (83.81±10.01) yer alanların çevre okuryazarlık puanı alt sosyal sınıf grubundakilere (75.94±16.21) göre anlamlı olarak yüksektir (p<0.05). Her zaman (93.08±4.31) kitap/gazete okuyanların çevre okuryazarlığı puanı bazen (78.28±15.10) ve hiç okumayanlara (69.90±14.29) göre anlamlı olarak yüksek bulunmuştur (p<0.05). Kırsal bölgede çevre okuryazarlığı puanı ile cinsiyet, medeni durum, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, çocuk sahibi olma, aile tipi, yaşamının çoğunu geçirdiği yer değişkenlerimiz arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (p>0.05) (Tablo 4.7).

Kentsel bölgede yaşayanlarda; evli olmayanların (81.78±10.10) evli olanlara göre (76.78±10.73), üniversite ve üstü eğitim durumuna (83.09±8.90) sahip olanların diğer eğitim durumlarına sahip kişilere göre çevre okuryazarlığı puanları anlamlı olarak yüksektir (p<0.05). Baba eğitim durumu üniversite ve üstü olanların (84.71±11.11) diğerlerine göre, üst sosyal sınıf grubunda (82.12±10.06) olanların alt sosyal sınıf grubundakilere (76.25±10.55) göre, çocuk sahibi olmayanların (82.60±9.06) çocuk sahibi olanlara (75.79±11.24) göre, çekirdek aile (80.57±1.03) olanların geniş/parçalanmış ailelere (73.44±11.90) göre, yaşamının çoğunu ilçede (83.20±8.90) geçirenlerin il (78.17±11.60) ve köyde (76.93±9.65) geçirenlere göre, kitap/gazeteyi her zaman (87.14±7.28) okuyanların bazen (79.28±10.33) ve hiç okumayanlara (70.75±10.64) göre çevre okuryazarlığı puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur (p<0.05). Kentsel bölgede çevre okuryazarlığı puanı ile cinsiyet ve anne eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (p>0.05) (Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Çevre okuryazarlık puanının sosyo-demografik özelliklerle karşılaştırılması (n=600).

Sosyo-demografik özellikler	n	Kırsal Bölge (n = 150)	n	Kentsel Bölge (n = 450)
		Çevre Okuryazarlığı X±Ss		Çevre Okuryazarlığı X±Ss
Cinsiyet				
Erkek	89	77.06±16.27	192	79.08±10.34
Kadın	61	78.57±14.09	258	79.60±10.96
t		0.302		1.122
p		0.558		0.616
Medeni durum				
Evli	78	75.80±14.49	216	76.78±10.73
Evli değil	72	79.70±16.16	234	81.78±10.10
t		-1.558		-5.090
p		0.121		0.001
Eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	71	76.40±13.58	128	74.73±11.20
Lise mezunu ^b	50	75.64±19.02	98	76.96±10.79
Üniversite ve üstü ^c	29	84.31±10.46	224	83.09±8.90
F		3.484		31.935
p		0.033		0.001
Farkın yönü		c>a = b		c>a = b
Anne eğitim durumu				
İlköğretim ve altı	139	77.55±15.49	395	79.17±10.52
Lise mezunu	7	73.85±15.51	37	79.02±10.73
Üniversite ve üstü	4	88.75±6.23	18	84.61±13.48
KW		3.568		4.540
p		0.168		0.103
Baba eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	133	77.34±15.61	351	78.90±10.55
Lise mezunu ^b	11	78.18±15.05	54	78.01±10.17
Üniversite ve üstü ^c	6	84.16±10.64	45	84.71±11.11
KW		0.942		12.428
p		0.624		0.002
Farkın yönü				c>a = b
Meslek				
Üst sosyal sınıf	33	83.81±10.01	240	82.12±10.06
Alt sosyal sınıf	117	75.94±16.21	210	76.25±10.55
t		3.423		6.031
p		0.001		0.001
Çocuk sahibi olma				
Evet	73	75.35±15.36	213	75.79±11.24
Hayır	77	79.88±15.19	237	82.60±9.06
t		-1.814		-7.020
p		0.072		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

KW = Kruskal Wallis H testi

Tablo 4.7. (devam) Çevre okuryazarlık puanının sosyo-demografik özelliklerle karşılaştırılması (n=600).

Sosyo-demografik özellikler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss
Aile tipi				
Çekirdek aile	115	77.58±14.04	375	80.57±1.03
Geniş aile / Parçalanmış aile	35	78.00±19.41	75	73.44±11.90
t		-0.140		4.853
p		0.889		0.001
Yaşamının çoğunu geçtiği yer				
Köy ^a	106	76.32±15.64	106	76.93±9.65
İlçe ^b	26	81.80±16.44	134	83.20±8.90
İl ^c	18	79.72±11.23	210	78.17±11.60
F		1.517		13.389
p		0.223		0.001
Farkın yönü				b>a = c
Kitap/gazete okuma sıklığı				
Hiç okumam ^a	32	69.90±14.29	40	70.75±10.64
Bazen ^b	106	78.28±15.10	361	79.28±10.33
Her zaman ^c	12	93.08±4.31	49	87.14±7.28
F		11.619		29.201
p		0.001		0.001
Farkın yönü		c>b>a		c>b>a

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni)

Çalışmaya katılanların çevre okuryazarlığı puanları, çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış ile ilgili değişkenlerle karşılaştırıldığında kırsal bölgede;

Çevre ile ilgili konuları her zaman (81.80±1.65) takip edenlerin, bazen (76.89±15.24) takip edenlere ve takip etmeyenlere (68.78±11.14) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitimi sağlık kurumlarında alanların (94.33±2.88) diğer yerlerde alanlara göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunanların (79.79±15.96) uyarmayanlara (72.41±12.56) göre çevre okuryazarlığı puanları anlamlı olarak yüksektir (p <0.05). Kırsal bölgede; çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alma durumu, çevre sağlığı bilgi düzeyi algısı, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı, çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik

durumu, çevresel aktivitelere katılma sıklığı, çevreyi kirletmemeye dikkat ederim değişkenleri ile çevre okuryazarlığı puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0.05$) (Tablo 4.8).

Kentsel bölgede; çevre ile ilgili bilgilere diğer (81.44±12.16) yerlerden ulaşanların, internet (80.47±10.57) ve televizyondan (75.93±9.49) ulaşanlara göre, çevre ile ilgili konuları her zaman (84.67±8.82) takip edenlerin bazen (77.55±9.93) takip edenlere ve takip etmeyenlere (66.90±10.56) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alanların (82.20±8.92) almayanlara (76.50±11.56) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitimi diğer yerlerde alanların internet/medyada alanlara (73.94±7.61) göre, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteyenlerin (81.20±10.33) istemeyenlere (74.89±10.27) göre, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuları her zaman (82.52±9.40) konuşanların, bazen (79.17±10.54) konuşanlara ve hiç konuşmayanlara (75.86±12.58) göre, çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyesi olanların (87.36±6.12) olmayanlara (79.03±10.72) göre, çevresel aktivitelere katılanların (83.85±9.08) katılmayanlara (75.54±10.49) göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunanların (81.75±9.67) uyarmayanlara (75.65±11.16) göre çevre okuryazarlığı puanları anlamlı olarak yüksektir ($p < 0.05$). Kentsel bölgede; çevre sağlığı bilgi düzeyi algısı, çevreyi kirletmemeye dikkat etme değişkenleri ile çevre okuryazarlığı puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0.05$) (Tablo 4.8).

Tablo 4.8. Çevre okuryazarlık puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600)

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss
Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer				
Televizyon ^a	58	76.44±16.24	120	75.93±9.49
İnternet ^b	86	78.00±15.21	274	80.47±10.57
Diğer ^{c*}	6	85.00±5.83	56	81.44±12.16
F		0.881		9.012
p		0.416		0.001
Farkın yönü				c = b>a
Çevre ile ilgili konuları takip etme				
Her zaman ^a	47	81.80±1.65	162	84.67±8.82
Bazen ^b	89	76.89±15.24	257	77.55±9.93
Hiçbir zaman ^c	14	68.78±11.14	31	66.90±10.56
F		4.327		55.535
p		0.015		0.001
Farkın yönü		a>b>c		a>b>c
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma				
Aldım	52	80.44±15.46	227	82.20±8.92
Almadım	98	76.21±15.22	223	76.50±11.56
t		1.609		5.846
p		0.110		0.001
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer				
Aile ^a	4	51.50±29.72	16	86.75±7.84
Okul ^b	32	82.50±12.18	153	82.37±8.68
Dernek, sivil toplum kuruluşu ^c	3	89.66±10.40	14	86.35±5.28
İnternet/medya ^d	10	78.50±6.32	17	73.94±7.61
Sağlık kurumları ^e	3	94.33±2.88	27	81.59±9.95
KW		14.289		21.140
p		0.006		0.001
Farkın yönü		e>a = b = c = d		a = b = c = e>d
Çevre sağlığı bilgi düzeyi algısı				
Yeterli	97	79.14±13.84	341	79.04±10.73
Yetersiz	53	75.00±17.70	109	80.43±10.56
t		1.584		-1.177
p		0.115		0.240
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteme				
Evet	119	78.10±14.97	320	81.20±10.33
Hayır	31	76.06±17.05	130	74.89±10.27
t		0.655		5.885
p		0.514		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

KW = Kruskal Wallis H testi, * Sağlık çalışanları, yazılı kaynaklar, aile ve arkadaşlar

Tablo 4.8. (devam) Çevre okuryazarlık puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss	n	Çevre Okuryazarlığı X±Ss
Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı				
Her zaman ^a	24	77.45±20.13	70	82.52±9.40
Bazen ^b	101	78.10±14.10	337	79.17±10.54
Hiçbir zaman ^c	25	76.16±15.83	43	75.86±12.58
F		0.162		5.531
p		0.851		0.004
Farkın yönü				a>c = b
Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik				
Var	6	85.50±7.91	19	87.36±6.12
Yok	144	77.35±15.55	431	79.03±10.72
MWU		-1.248		-3.656
p		0.212		0.001
Çevresel aktivitelere katılma sıklığı				
Hiç bulunmadım	97	76.61±15.36	242	75.54±10.49
Bulundum	53	79.62±15.40	208	83.85±9.08
t		-1.144		-9.002
p		0.255		0.001
Çevreyi kirletmemeye dikkat etme				
Evet	144	77.63±15.57	442	79.52±10.60
Hayır	6	78.66±10.96	8	71.37±13.49
MWU		-0.528		-1.682
p		0.598		0.093
Çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunma				
Evet	107	79.79±15.96	275	81.75±9.67
Hayır	43	72.41±12.56	175	75.65±11.16
t		2.710		5.948
p		0.008		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

MWU = Mann-Whitney U testi

Çevre okuryazarlığı puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısı, ekolojik ayak izi farkındalık puanı ve çevre davranış puanı arasındaki ilişkiye bakıldığında; kırsal bölgede, evde yaşayan kişi sayısı ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=0.193$, $p=0.018$), çevre davranış puanı ile pozitif yönde orta düzeyde ($r=0.355$, $p=0.001$) anlamlı bir ilişki vardır. Yaş, aylık gelir, çocuk sayısı, ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.9).

Kentsel bölgede; yaş ile negatif yönde orta düzeyde ($r=-0.310$, $p=0.001$), aylık gelir ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=0.110$, $p=0.020$), çocuk sayısı ile negatif yönde düşük düzeyde ($r=-0.215$, $p=0.001$), ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile pozitif yönde orta düzeyde ($r=0.502$, $p=0.001$), çevre davranış puanı ile pozitif yönde orta düzeyde ($r=0.445$, $p=0.001$) anlamlı bir ilişki vardır. Evde yaşayan kişi sayısı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Çevre okuryazarlık puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısı, ekolojik ayak izi farkındalığı puanı ve çevre davranış puanı ilişkisi

Değişkenler	Çevre Okuryazarlığı			
	Kırsal Bölge		Kentsel Bölge	
	r	p	r	p
Yaş	-0.155	0.059	-0.310	0.001
Aylık gelir	0.079	0.336	0.110	0.020
Çocuk sayısı	-0.030	0.711	-0.215	0.001
Evde yaşayan kişi sayısı	0.193	0.018	0.016	0.743
Ekolojik ayak izi farkındalığı	0.053	0.516	0.502	0.001
Çevre davranışı	0.355	0.001	0.445	0.001

4.4.2. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği ile Bağımsız Değişkenlerin Karşılaştırılması

Çalışma grubunun ekolojik ayak izi farkındalık puanı 3.71 ± 0.48 'dir. Kırsal bölgede yaşayanların (3.83 ± 0.52) ekolojik ayak izi farkındalığı puanı kentsel bölgede yaşayanlara göre (3.67 ± 0.46) anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Ekolojik ayak izi farkındalık ölçeği alt boyut puan ortalamaları bölgelere göre karşılaştırıldığında; gıda alt boyutunda kırsal bölgede (3.48 ± 0.56) yaşayanların kentsel bölgede (3.33 ± 0.48) yaşayanlara göre, ulaşım ve barınma alt boyutunda kırsal bölgedekilerin (3.41 ± 0.70) kentsel bölgedekilere (3.16 ± 0.57) göre, enerji alt boyutunda kırsal bölgedekilerin (3.95 ± 0.58) kentsel bölgedekilere (3.86 ± 0.61) göre puan ortalamaları anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Atıklar alt boyutunda kentsel bölgenin (2.13 ± 0.65) puan ortalaması kırsal bölgenin (2.00 ± 0.66) puan ortalamasından anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Su tüketimi alt boyutu puan ortalamasında bölgeler arası anlamlı farklılık yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Ekolojik ayak izi farkındalık ölçeği genel puan ortalaması ve alt boyut puan ortalamalarının bölgelere göre karşılaştırılması.

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150) X±Ss	Kentsel Bölge (n = 450) X±Ss	t	p
Genel puan ortalaması	3.83±0.52	3.67±0.46	3.408	0.001
Gıda alt boyutu	3.48±0.56	3.33±0.48	3.088	0.002
Ulaşım ve barınma alt boyutu	3.41±0.70	3.16±0.57	4.076	0.001
Enerji alt boyutu	3.95±0.58	3.86±0.61	2.390	0.017
Atıklar alt boyutu	2.00±0.66	2.13±0.65	2.048	0.041
Su tüketimi alt boyutu	2.04±0.66	2.04±2.13	1.395	0.163

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi

Çalışmaya katılanların ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile sosyo demografik özellikleri karşılaştırıldığında;

Kırsal bölgede, yaşamının çoğunu köyde (3.93±0.47) geçirenlerin, il (3.66±0.39) ve ilçede (3.53±0.63) geçirenlere göre ekolojik ayak izi farkındalık puanları anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kırsal bölgede; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, meslek, çocuk sahibi olma, aile tipi, kitap/gazete okuma sıklığı değişkenleri ile ekolojik ayak izi farkındalık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.11).

Kentsel bölgede; üniversite ve üstü (3.74±0.48) eğitim durumuna sahip olanların ekolojik ayak izi farkındalık puanı diğer eğitim durumlarına sahip olanlara göre, anne eğitim durumu üniversite ve üstü (3.87±0.60) olanların diğer eğitim durumlarına sahip olanlara göre, baba eğitim durumu üniversite ve üstü (3.83±0.49) olanların diğer eğitim durumlarına sahip olanlara göre, çocuğa sahip olmayanların (3.73±0.46) olanlara (3.61±0.46) göre, çekirdek ailede (3.70±0.47) yaşayanların geniş/parçalanmış ailede (3.53±0.41) yaşayanlara göre, yaşamının çoğunu köyde (3.78±0.41) geçirenlerin, il (3.60±0.46) ve ilçede (3.70±0.49) geçirenlere göre, her zaman (3.81±0.45) kitap/gazete okuyanların, bazen okuyanlara (3.67±0.46) ve hiç okumayanlara (3.53±0.45) göre anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kentsel bölgede; cinsiyet, medeni durumu ve meslek değişkenleri ile ekolojik ayak izi farkındalık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.11).

Tablo 4.11. Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile sosyo-demografik özelliklerin karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss
Cinsiyet				
Erkek	89	3.82±0.54	192	3.67±0.51
Kadın	61	3.84±0.49	258	3.67±0.43
t		-0.228		0.043
p		0.820		0.965
Medeni durum				
Evli	78	3.76±0.55	216	3.66±0.45
Evli değil	72	3.90±0.48	234	3.69±0.48
t		-1.575		-0.665
p		0.117		0.507
Eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	71	3.78±0.55	128	3.67±0.48
Lise mezunu ^b	50	3.90±0.49	98	3.53±0.37
Üniversite ve üstü ^c	29	3.82±0.49	224	3.74±0.48
F		0.769		6.427
p		0.465		0.002
Farkın yönü				c>b = a
Anne eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	139	3.83±0.53	395	3.68±0.46
Lise mezunu ^b	7	3.68±0.30	37	3.50±0.38
Üniversite ve üstü ^c	4	4.16±0.38	18	3.87±0.60
KW		2.571		7.887
p		0.277		0.019
Farkın yönü				c>b = a
Baba eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	133	3.84±0.49	351	3.67±0.47
Lise mezunu ^b	11	3.66±0.81	54	3.54±0.36
Üniversite ve üstü ^c	6	3.85±0.53	45	3.83±0.49
KW		0.012		9.700
p		0.994		0.008
Farkın yönü				c>a>b
Meslek				
Üst sosyal sınıf	33	3.80±0.45	240	3.67±0.47
Alt sosyal sınıf	117	3.84±0.54	210	3.68±0.46
t		-0.325		-0.326
p		0.746		0.754
Çocuk sahibi olma				
Evet	73	3.78±0.55	213	3.61±0.46
Hayır	77	3.88±0.49	237	3.73±0.46
t		-1.196		-2.584
p		0.234		0.010

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni), KW = Kruskal Wallis H testi

Tablo 4.11. (devam) Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile sosyo-demografik özelliklerin karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss
Aile tipi				
Çekirdek aile	115	3.78±0.49	375	3.70±0.47
Geniş aile/ Parçalanmış aile	35	3.99±0.58	75	3.53±0.41
t		-1.882		2.809
p		0.064		0.005
Yaşamının çoğunun geçtiği yer				
Köy ^a	106	3.93±0.47	106	3.78±0.41
İlçe ^b	26	3.53±0.63	134	3.70±0.49
İl ^c	18	3.66±0.39	210	3.60±0.46
F		7.669		5.545
p		0.001		0.004
Farkın yönü		a>b = c		a>c = b
Kitap/gazete okuma sıklığı				
Hiç okumam ^a	32	3.64±0.41	40	3.53±0.45
Bazen ^b	106	3.88±0.49	249	3.67±0.46
Her zaman ^c	12	3.84±0.86	49	3.81±0.45
F		2.864		4.044
p		0.060		0.018
Farkın yönü				c>a = b

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni)

Çalışmaya katılanların ekolojik ayak izi farkındalık puanları, çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış ile ilgili değişkenlerle karşılaştırıldığında kırsal bölgede;

Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitimi sağlık kurumlarında alanların (4.47±0.41) diğer yerlerde alanlara göre, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almak isteyenlerin (3.89±0.45) istemeyenlere (3.58±0.67) göre, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuları her zaman konuşanların (4.03±0.57), bazen konuşanlara (3.83±0.53) ve hiç konuşmayanlara (3.63±0.28) göre, çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye olmayanların (3.85±0.51) olanlara (3.35±0.47) göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıların (3.94±0.50) uyarılmayanlara (3.56±0.45) göre ekolojik ayak izi farkındalık puanları anlamlı olarak yüksektir (p<0.05). Kırsal bölgede; çevre ile ilgili

bilgilere ulaşılan yer, evre ile ilgili konuları takip etme durumu, evre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alma durumu, evre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik durumu, çevresel aktivitelere katılma sıklığı ve çevreyi kirletmemeye dikkat etme değişkenleri ile ekolojik ayak izi farkındalık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$).

Kentsel bölgede; evre ile ilgili konuları her zaman takip edenlerin (3.80 ± 0.49), bazen takip edenlere (3.63 ± 0.43) ve hiç takip etmeyenlere (3.34 ± 0.40) göre, evre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitimi ailede alanların (3.93 ± 0.57) diğer yerlerde alanlara göre, evre sağlığının korunması konusunda eğitim almak isteyenlerin (3.72 ± 0.46) istemeyenlere (3.56 ± 0.43) göre, aile ya da arkadaş grubunda evre ile ilgili konuları her zaman konuşanların (3.74 ± 0.48), bazen konuşanlara (3.68 ± 0.47) ve hiç konuşmayanlara (3.49 ± 0.38) göre, çevresel aktivitelere katılanların (3.76 ± 0.46) hiç katılmayanlara (3.60 ± 0.46) göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyaranların (3.76 ± 0.48) uyarmayanlara (3.53 ± 0.41) göre ekolojik ayak izi farkındalık puanları anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kentsel bölgede; evre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer, evre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alma durumu, evre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik durumu, evre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu ve çevreyi kirletmemeye dikkat etme değişkenleri ile ekolojik ayak izi farkındalık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.12).

Tablo 4.12. Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600)

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss	n	Ekolojik Ayak İzi X± Ss
Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer				
Televizyon ^a	58	3.80±0.59	120	3.64±0.49
İnternet ^b	86	3.83±0.47	274	3.66±0.45
Diğer ^{c*}	6	4.09±0.29	56	3.81±0.48
F		0.807		2.733
p		0.448		0.066
Çevre ile ilgili konuları takip etme				
Her zaman ^a	47	3.89±0.48	162	3.80±0.49
Bazen ^b	89	3.83±0.56	257	3.63±0.43
Hiçbir zaman ^c	14	3.59±0.23	31	3.34±0.40
F		1.717		15.340
p		0.183		0.001
Farkın yönü				a>b>c
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma				
Aldım	52	3.91±0.51	227	3.71±0.49
Almadım	98	3.79±0.52	223	3.64±0.44
t		1.323		1.536
p		0.188		0.125
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer				
Aile ^a	4	4.26±0.82	16	3.93±0.57
Okul ^b	32	3.93±0.46	153	3.75±0.48
Dernek, sivil toplum kuruluşu ^c	3	4.04±0.23	14	3.76±0.32
İnternet/medya ^d	10	3.49±0.27	17	3.31±0.28
Sağlık kurumları ^e	3	4.47±0.41	27	3.57±0.50
KW		11.375		19,384
p		0.023		0.001
Farkın yönü		e>d = a = b = c		a>b>d = c = e
Çevre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik algısı				
Yeterli	97	3.83±0.46	341	3.67±0.46
Yetersiz	53	3.83±0.61	109	3.68±0.47
t		-0.040		-0.247
p		0.968		0.805
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteme				
Evet	119	3.89±0.45	320	3.72±0.46
Hayır	31	3.58±0.67	130	3.56±0.43
t		3.033		3.423
p		0.003		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

KW = Kruskal Wallis H testi, * Sağlık çalışanları, yazılı kaynaklar, aile ve arkadaşlar

Tablo 4.12. (devam) Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Ekolojik Ayak İzi X±Ss	n	Ekolojik Ayak İzi X± Ss
Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı				
Her zaman ^a	24	4.03±0.57	70	3.74±0.48
Bazen ^b	101	3.83±0.53	337	3.68±0.47
Hiçbir zaman ^c	25	3.63±0.28	43	3.49±0.38
F		3.884		3.995
p		0.023		0.019
Farkın yönü		a>b>c		a>b>c
Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik				
Var	6	3.35±0.47	19	3.72±0.47
Yok	144	3.85±0.51	431	3.67±0.47
MWU		-2.389		-0.418
p		0.017		0.676
Çevresel aktivitelere katılma sıklığı				
Hiç bulunmadım	97	3.89±0.56	242	3.60±0.46
Bulundum	53	3.72±0.42	116	3.76±0.46
t		1.850		-3.512
p		0.066		0.001
Çevreyi kirletmemeye dikkat etme				
Evet	144	3.84±0.49	442	3.68±0.46
Hayır	6	3.46±1.04	8	3.37±0.43
MWU		-0.302		-1.722
p		0.763		0.085
Çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunma				
Evet	107	3.94±0.50	275	3.76±0.48
Hayır	43	3.56±0.45	175	3.53±0.41
t		4.284		5.356
p		0.001		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

MWU = Mann-Whitney U testi

Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısı, çevre okuryazarlığı puanı ve çevre davranış puanı arasındaki ilişkiye bakıldığında; kırsal bölgede, çevre davranış puanı ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=0.268$, $p=0.001$), aylık gelir ile negatif yönde düşük düzeyde ($r=-0.170$, $p=0.038$) anlamlı bir ilişki vardır. Yaş, çocuk sayısı, evde yaşayan kişi sayısı ve çevre okuryazarlığı puanı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.13).

Kentsel bölgede; çevre okuryazarlığı puanı ($r=0.502$, $p=0.001$) ve çevre davranış puanı ($r=0.497$, $p=0.001$) ile pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Yaş, aylık gelir, çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.13).

Tablo 4.13. Ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı, evde yaşayan kişi sayısı, çevre okuryazarlığı puanı ve çevre davranış puanı arasındaki ilişki.

Değişkenler	Ekoloji Ayak İzi Farkındalığı			
	Kırsal Bölge		Kentsel Bölge	
	r	p	r	p
Yaş	-0.010	0.900	-0.049	0.298
Aylık gelir	-0.170	0.038	0.003	0.947
Çocuk sayısı	-0.021	0.801	-0.055	0.240
Evde yaşayan kişi sayısı	0.015	0.858	0.016	0.739
Çevre okuryazarlığı	0.053	0.516	0.502	0.001
Çevre davranışı	0.268	0.001	0.497	0.001

4.4.3. Çevre Davranış Ölçeği ile Bağımsız Değişkenlerin Karşılaştırılması

Çalışma grubunun çevre davranış puanı 63.40 ± 11.58 bulunmuştur. Çevre davranış puanı ve alt boyut puanlarının bölgelere göre karşılaştırıldığında sadece sorumlu vatandaşlık alt boyutunda anlamlı farklılık vardır ve kırsal bölgede (14.70 ± 4.47) yaşayanların puanı kentsel bölgedekilere (13.38 ± 4.11) göre daha yüksektir ($p>0.05$). (Tablo 4.14).

Tablo 4.14. Çevre davranış puanı ve alt boyut puanlarının bölgelere göre karşılaştırılması

Değişkenler	Kırsal Bölge	Kentsel Bölge	t	p
	(n = 150) X±Ss	(n = 450) X±Ss		
Çevre Davranışı toplam puan	64.22±12.56	63.12±11.24	0.945	0.346
KEYOKA alt boyutu	11.40±2.55	11.81±2.51	-1.729	0.084
ÇDT alt boyutu	10.68±2.79	10.70±2.58	-0.089	0.929
DİBZA alt boyutu	12.39±3.45	12.51±3.01	-0.407	0.684
GDC alt boyutu	10.13±2.93	10.04±2.62	0.321	0.748
SV alt boyutu	14.70±4.47	13.38±4.11	3.330	0.001
ÇE alt boyutu	4.90±2.13	4.66±2.07	1.209	0.227

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi

Sosyodemografik özellikler ile çevre davranış puanı karşılaştırıldığında, kırsal bölgede;

Eğitim durumu üniversite ve üstü olanların (70.10±9.30) lise mezunu (61.72±13.39) ve ilköğretim olanlara (63.57±12.50) göre, baba eğitim durumu lise mezunu olanların (72.72±9.47) üniversite üstü (63.16±10.12) ve ilköğretim olanlara (63.56±12.68) göre, her zaman (77.75±7.86) kitap/gazete okuyanların bazen okuyanlara (65.46±11.51) ve hiç okumayanlara (55.03±11.15) göre çevre davranış puanı anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kırsal bölgede; cinsiyet, medeni durum, anne eğitim durumu, meslek, çocuk sahibi olma, aile tipi ve yaşamının çoğunu geçirdiği yer değişkenleri ile çevre davranış arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.15).

Kentsel bölgede; evli olmayanların (64.31±11.20) evli olanlara (61.84±11.16) göre, eğitim durumu üniversite ve üstü olanların (65.75±11.54) lise mezunu (59.36±10.36) ve ilköğretim olanlara (61.42±10.25) göre, üst sosyal sınıfta yer alanların (64.38±11.39) alt sosyal sınıfta yer alanlara (61.69±10.91) göre, çocuk sahibi olmayanların (64.50±11.46) olanlara (61.60±10.81) göre, çekirdek aileye sahip olanların (63.64±11.66) geniş/parçalanmış aileye sahip olanlara (60.53±8.41) göre, yaşamının çoğunu ilçede geçirenlerin (65.38±11.67) il (61.70±11.41) ve köyde (63.09±9.91) geçirenlere göre, her zaman (71.40±9.38) kitap/gazete okuyanların bazen okuyanlara (62.77±10.99) ve hiç okumayanlara (56.15±9.75) göre çevre davranış puanı anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kentsel bölgede; cinsiyet, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerimiz ile çevre davranış puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.15).

Tablo 4.15. Çevre davranış puanının sosyo-demografik özelliklerle karşılaştırılması
(n=600).

Sosyo-demografik özellikler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Davranışı X±Ss	n	Çevre Davranışı X±Ss
Cinsiyet				
Erkek	89	63.95±13.69	192	64.26±12.33
Kadın	61	64.60±10.79	258	62.28±10.30
t		-0.311		1.807
p		0.756		0.072
Medeni durum				
Evli	78	63.98±12.04	216	61.84±11.16
Evli değil	72	64.47±13.18	234	64.31±11.20
t		-0.235		-2.343
p		0.814		0.020
Eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	71	63.57±12.50	128	61.42±10.25
Lise mezunu ^b	50	61.72±13.39	98	59.36±10.36
Üniversite ve üstü ^c	29	70.10±9.30	224	65.75±11.54
F		4.461		13.785
p		0.013		0.001
Farkın yönü		c>b = a		c>a = b
Anne eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	139	64.21±12.67	395	63.21±11.25
Lise mezunu ^b	7	60.42±11.39	37	61.18±9.88
Üniversite ve üstü ^c	4	71.00±9.76	18	65.33±13.61
KW		2.226		2.764
p		0.329		0.251
Baba eğitim durumu				
İlköğretim ve altı ^a	133	63.56±12.68	351	62.98±11.01
Lise mezunu ^b	11	72.72±9.47	54	62.18±13.23
Üniversite ve üstü ^c	6	63.16±10.12	45	65.37±10.41
KW		7.028		2.875
p		0.030		0.238
Farkın yönü		b>a = c		
Meslek				
Üst sosyal sınıf	33	66.39±8.31		64.38±11.39
Alt sosyal sınıf	117	63.60±13.48		61.69±10.91
t		1.459		2.554
p		0.148		0.011
Çocuk sahibi olma				
Evet	73	63.23±12.56	213	61.60±10.81
Hayır	77	65.15±12.56	237	64.50±11.46
t		-0.937		-2.752
p		0.350		0.006

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),
KW = Kruskal Wallis H testi

Tablo 4.15. (devam) Çevre davranış puanının sosyo-demografik özelliklerle karşılaştırılması (n=600).

Sosyo-demografik özellikler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Davranışı X±Ss	n	Çevre Davranışı X±Ss
Aile tipi				
Çekirdek aile	115	63.65±12.65	375	63.64±11.66
Geniş aile/ Parçalanmış aile	35	66.08±12.25	75	60.53±8.41
t		-1.003		2.724
p		0.317		0.007
Yaşamının çoğunun geçtiği yer				
Köy ^a	106	63.91±13.52	106	63.09±9.91
İlçe ^b	26	66.23±9.26	134	65.38±11.67
İl ^c	18	63.11±10.91	210	61.70±11.41
F		0.431		4.426
p		0.651		0.012
Farkın yönü				b>c = a
Kitap/gazete okuma sıklığı				
Hiç okumam ^a	32	55.03±11.15	40	56.15±9.75
Bazen ^b	106	65.46±11.51	361	62.77±10.99
Her zaman ^c	12	77.75±7.86	49	71.40±9.38
F		20.160		23.257
p		0.001		0.001
Farkın yönü		c>b>a		c>b>a

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni)

Çevre davranış puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış ile ilgili sorular karşılaştırıldığında kırsal bölgede; çevre ile ilgili konuları her zaman takip edenlerin (69.38±10.68) bazen takip edenlere (63.25±12.74) ve hiç takip etmeyenlere (53.00±8.23) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitimi sağlık kurumlarında alanların (89.33±5.77) diğer yerlerde alanlara göre, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteyenlerin (65.71±12.27) istemeyenlere (58.48±12.17) göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunanların (67.42±11.79) bulunmayanlara (56.25±10.86) göre çevre davranış puanları anlamlı olarak yüksektir (p<0.05). Kırsal bölgede; çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma durumu, çevre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik durumu, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı, çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu, çevresel aktivitelere katılma sıklığı ve çevreyi kirletmemeye dikkat

ederim değişkenleri ile çevre davranış puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$).

Kentsel bölgede; çevre ile ilgili bilgilere diğer yerlerden (67.58 ± 11.08) ulaşanların televizyon (59.94 ± 10.78) ve internetten (63.61 ± 11.12) ulaşanlara göre, çevre ile ilgili konuları her zaman takip edenlerin (68.88 ± 10.88) bazen takip edenlere (60.14 ± 10.26) ve hiç takip etmeyenlere (57.77 ± 8.48) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alanların (64.35 ± 11.46) almayanlara (61.88 ± 10.89) göre, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitimi dernek ya da sivil toplum kuruluşlarında alanların (73.78 ± 8.63) diğerlerine göre, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteyenlerin (64.12 ± 10.87) istemeyenlere (60.68 ± 11.79) göre, aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuları her zaman konuşanların (67.48 ± 11.31) bazen konuşanlara (62.55 ± 11.18) ve hiç konuşmayanlara (60.53 ± 10.01) göre, çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye olanların (70.47 ± 11.44) olmayanlara (62.80 ± 11.14) göre, çevresel aktivitelerde bulunanların (66.11 ± 11.81) hiç bulunmayanlara (60.56 ± 10.06) göre, çevreyi kirletmemeye dikkat edenlerin (63.35 ± 11.03) etmeyenlere (50.62 ± 16.21) göre, çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunanların (66.18 ± 11.45) bulunmayanlara (58.32 ± 9.03) göre çevre davranış puanları anlamlı olarak yüksektir ($p<0.05$). Kentsel bölgede, çevre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik durumu değişkeni ile çevre davranış puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.16).

Tablo 4.16. Çevre davranış puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Davranışı X±Ss	n	Çevre Davranışı X±Ss
Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer				
Televizyon ^a	58	62.67±13.87	120	59.94±10.78
İnternet ^b	86	64.77±11.87	274	63.61±11.12
Diğer ^{c*}	6	71.16±4.62	56	67.58±11.08
F		1.451		9.853
p		0.238		0.001
Farkın yönü				c>b>a
Çevre ile ilgili konuları takip etme				
Her zaman ^a	47	69.38±10.68	162	68.88±10.88
Bazen ^b	89	63.25±12.74	257	60.14±10.26
Hiçbir zaman ^c	14	53.00±8.23	31	57.77±8.48
F		11.149		39.641
p		0.001		0.001
Farkın yönü		a>b>c		a>b = c
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma				
Aldım	52	64.03±11.82	227	64.35±11.46
Almadım	98	64.31±12.99	223	61.88±10.89
t		-0.128		2.340
p		0.898		0.020
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer				
Aile ^a	4	60.25±8.69	16	67.87±12.25
Okul ^b	32	62.87±10.96	153	63.80±11.66
Dernek, sivil toplum kuruluşu ^c	3	71.00±7.54	14	73.78±8.63
İnternet/medya ^d	10	59.60±8.36	17	60.82±8.14
Sağlık kurumları ^e	3	89.33±5.77	27	62.70±10.72
KW		11.156		24.706
p		0.048		0.001
Farkın yönü		e>d = a = b = c		c>d>b = a = e
Çevre sağlığı bilgi düzeyi yeterlilik algısı				
Yeterli	97	64.34±12.00	341	63.24±11.25
Yetersiz	53	64.00±13.63	109	62.76±11.25
t		0.158		0.391
p		0.875		0.696
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteme				
Evet	119	65.71±12.27	320	64.12±10.87
Hayır	31	58.48±12.17	130	60.68±11.79
t		2.926		2.964
p		0.004		0.003

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

KW = Kruskal Wallis H testi, * Sağlık çalışanları, yazılı kaynaklar, aile ve arkadaşlar

Tablo 4.16. (devam) Çevre davranış puanı ile çevre bilgisi edinilen yer, tutum ve davranış durumlarının karşılaştırılması (n=600).

Değişkenler	Kırsal Bölge (n = 150)		Kentsel Bölge (n = 450)	
	n	Çevre Davranışı X±Ss	n	Çevre Davranışı X±Ss
Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı				
Her zaman ^a	24	67.37±10.15	70	67.48±11.31
Bazen ^b	101	64.53±12.97	337	62.55±11.18
Hiçbir zaman ^c	25	59.92±12.23	43	60.53±10.01
F		2.292		7.020
p		0.105		0.001
Farkın yönü				a>b = c
Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik				
Var	6	67.00±8.87	19	70.47±11.44
Yok	144	64.10±12.70	431	62.80±11.14
MWU		-0.600		-2.663
p		0.549		0.008
Çevresel aktivitelere katılma sıklığı				
Hiç bulunmadım	97	63.49±13.26	242	60.56±10.06
Bulundum	53	65.54±11.16	208	66.11±11.81
t		-0.956		-5.319
p		0.341		0.001
Çevreyi kirletmemeye dikkat etme				
Evet	144	64.40±12.26	442	63.35±11.03
Hayır	6	59.66±19.36	8	50.62±16.21
MWU		-1.022		2.240
p		0.307		0.025
Çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunma				
Evet	107	67.42±11.79	275	66.18±11.45
Hayır	43	56.25±10.86	175	58.32±9.03
t		5.360		8.101
p		0.001		0.001

X = Ortalama, Ss = Standart sapma, t = Student's t testi, F = ANOVA (Posthoc: Bonferroni),

MWU = Mann-Whitney U testi

Çevre davranış puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısı, çevre okuryazarlığı puanı ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı arasındaki ilişkiye bakıldığında; kırsal bölgede, çevre okuryazarlığı puanı ile pozitif yönde orta düzeyde ($r=0.355$, $p=0.001$), ekolojik ayak izi farkındalık puanı ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=0.268$, $p=0.001$) anlamlı bir ilişki vardır. Yaş, aylık gelir, çocuk sayısı, Evde yaşayan kişi sayısı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$).

Kentsel bölgede; yaş ($r=-0.161$, $p=0.001$) ve çocuk sayısı ($r=-0.109$, $p=0.021$) ile negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki vardır. Aylık gelir ile pozitif yönde düşük düzeyde ($r=0.148$, $p = 0.002$), çevre okuryazarlığı puanı ($r=0.445$, $p=0.001$) ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı ($r=0.497$, $p=0.001$) ile pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki vardır. Evde yaşayan kişi sayısı ile anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$) (Tablo 4.17).

Tablo 4.17. Çevre davranış puanı ile yaş, aylık gelir, çocuk sayısı, evde yaşayan kişi sayısı, çevre okuryazarlığı puanı ve çevre davranış puanı arasındaki ilişki.

Değişkenler	Çevre Davranışı			
	Kırsal Bölge		Kentsel Bölge	
	r	p	r	p
Yaş	-0.096	0.241	-0.161	0.001
Aylık gelir	-0.051	0.535	0.148	0.002
Çocuk sayısı	-0.019	0.822	-0.109	0.021
Evde yaşayan kişi sayısı	0.102	0.213	0.042	0.372
Çevre okuryazarlığı puanı	0.355	0.001	0.445	0.001
Ekolojik ayak izi farkındalığı	0.268	0.001	0.497	0.001

4.5. Bağımlı Değişkenlerin İleri Analizlerle Değerlendirilmesi

4.5.1. Kırsal Bölgede Çevre Okuryazarlık Puanını Etkileyen Faktörler

Tek değişkenli analizler sonucunda istatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler lineer regresyon analizine alınmıştır. Lineer regresyon analizi sonucunda;

Kırsal bölgede, evde yaşayan kişi sayısı ve çevre davranış puanı pozitif yönde etkilemektedir ($p<0.05$). Meslek ise istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu değişkenlerimiz kırsal bölgede toplam varyansın yaklaşık %33.0'ını açıklamaktadır (Adj. $R^2=0.326$, $F=9.216$, $p=0.001$, Durbin-Watson=1.406) (Tablo 4.18).

Tablo 4.18. Lineer regresyon analizine göre kırsal bölgede yaşayanlarda çevre okuryazarlık puanını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Meslek	-7.657	-0.226	-1.840	0.072	-16.02	0.70
Evde yaşayan kişi sayısı	2.590	0.337	2.740	0.009	0.69	4.49
Çevre davranışı	0.651	0.497	4.325	0.001	0.34	0.95

Adj. R²=0.326, F=9.216, p=0.001, Durbin-Watson=1.406

Modele alınan değişkenler; Eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Meslek: (Üst sosyal sınıf:1, Alt sosyal sınıf:2), Evde yaşayan kişi sayısı: Sürekli, Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevreyi kirleten birisini gördüğünde uyarıda bulunurum: (Evet:1, Hayır:2), Çevre davranış puanı: Sürekli.

4.5.2. Kentsel Bölgede Çevre Okuryazarlık Puanını Etkileyen Faktörler

Kentsel bölgede yaş, meslek, çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer, çevre ile ilgili konuları takip etme durumu, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek negatif yönde, çocuk sahibi olma durumu, çocuk sayısı, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, çevresel aktivitelere katılma sıklığı, ekolojik ayak izi farkındalığı puanı, çevre davranış puanı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir (p<0.05). Gelir durumu ve çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer çevre okuryazarlığı puanını etkilememektedir (p>0.05). Bu değişkenlerimiz kentsel bölgede toplam varyansın yaklaşık %51.0'ını açıklamaktadır (Adj. R²=0.508, F=18.933, p=0.001, Durbin-Watson=1.243) (Tablo 4.19).

Tablo 4.19. Lineer regresyon analizine göre kentsel bölgede yaşayanlarda çevre okuryazarlık puanını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Yaş	-0.261	-0.269	-3.189	0.002	-0.42	-0.10
Meslek	-3.918	-0.206	-3.789	0.001	-5.95	-1.87
Gelir durumu	0.000	-0.099	-1.818	0.070	-0.00	0.00
Çocuk sahibi olma	5.864	0.302	3.273	0.001	2.33	9.39
Çocuk sayısı	5.408	0.505	4.863	0.001	3.21	7.60
Yaşamının çoğunu geçirdiği yer	1.814	0.157	3.199	0.002	0.69	2.93
Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer	-2.559	-0.160	-2.969	0.003	-4.25	-0.86
Çevre ile ilgili konuları takip etme	-2.339	-0.140	-2.385	0.018	-4.27	-0.40
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alınan yer	-0.763	-0.096	-1.801	0.073	-1.59	0.07
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek	-2.215	-0.109	-2.066	0.040	-4.32	-0.10
Çevresel aktivitelere katılma sıklığı	2.240	0.121	2.385	0.018	0.38	4.09
Ekolojik ayak izi farkındalığı	5.892	0.324	5.198	0.001	3.65	8.12
Çevre davranışı	0.260	0.334	5.331	0.001	0.16	0.35

Adj. R²=0.508, F=18.933, p=0.001, Durbin-Watson=1.243

Modele alınan değişkenler; Yaş: Sürekli, Medeni durum: (Evli:1, Evli değil:2), Eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Babanızın eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Meslek: (Üst sosyal sınıf:1, Alt sosyal sınıf:2), Gelir durumu: Sürekli, Çocuk sayısı: Sürekli, Çocuk sahibi olma durumu: (Var:1, Yok:2), Aile tipi: (Çekirdek aile:1, Geniş aile/parçalanmış aile:2), Yaşamının çoğunu geçirdiği yer: (Köy:1, İlçe:2, İl:3), Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer: (Televizyon:1, İnternet:2, Diğer:3), Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alma durumu: (Evet:1, Hayır:2), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek: (Evet:1, Hayır:2), Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu: (Var:1, Yok:2), Çevresel aktivitelere katılma sıklığı: (Hiç bulunmadım:1, Bulundum:2), Ekolojik ayak izi farkındalık puanı: Sürekli, Çevre davranış puanı: Sürekli.

4.5.3. Kırsal Bölgede Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Puanını Etkileyen Faktörler

Tek değişkenli analizler sonucunda istatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler lineer regresyon analizine alınmıştır. Lineer regresyon analizi sonucunda;

Kırsal bölgede ekolojik ayak izi farkındalık puanını; çevre davranış puanı pozitif yönde, yaşamının çoğunu geçirdiği yer ve çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer negatif yönde etkilemektedir ($p < 0.05$). Bu değişkenlerimiz kırsal bölgede toplam varyansın yaklaşık %36.0'ını açıklamaktadır (Adj. $R^2 = 0.357$, $F = 10.423$, $p = 0.001$, Durbin-Watson = 0.860) (Tablo 4.20).

Tablo 4.20. Lineer regresyon analizine göre kırsal bölgede ekolojik ayak izi farkındalığını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Yaşamının çoğunu geçirdiği yer	-0.177	-0.279	-2.473	0.017	-0.32	-0.03
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer	-0.155	-0.326	-2.790	0.008	-0.26	-0.04
Çevre davranışı	0.025	0.577	4.945	0.001	0.01	0.03

Adj. $R^2 = 0.357$, $F = 10.423$, $p = 0.001$, Durbin-Watson = 0.860

Modele alınan değişkenler; Yaşamının çoğunu geçirdiği yer: (Köy:1, İlçe:2, İl:3), Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek: (Evet:1, Hayır:2), Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu: (Var:1, Yok:2), Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma: (Evet:1, Hayır:2), Çevre davranışı ölçeği toplam puanı: Sürekli

4.5.4. Kentsel Bölgede Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Puanını Etkileyen Faktörler

Kentsel bölgede ekolojik ayak izi farkındalık puanını; çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek, çevre okuryazarlığı puanı, çevre davranış puanı pozitif yönde, eğitim durumu, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alınan yer ise negatif yönde etkilemektedir ($p<0.05$). Bu değişkenlerimiz kentsel bölgede toplam varyansın yaklaşık %40.0'ını açıklamaktadır (Adj. $R^2=0.398$, $F=25.933$, $p=0.001$, Durbin-Watson=0.871) (Tablo 4.21).

Tablo 4.21. Lineer regresyon analizine göre kentsel bölgede ekolojik ayak izi farkındalığını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Eğitim durumu	-0.079	-0.110	-2.042	0.042	-0.15	-0.01
Yaşamının çoğunun geçirildiği yer	-0.078	-0.122	-2.261	0.025	-0.14	-0.01
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer	-0.076	-0.173	-3.209	0.002	-0.12	-0.02
Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteme	0.145	0.130	2.327	0.021	0.02	0.26
Çevre okuryazarlığı	0.012	0.226	3.427	0.001	0.01	0.02
Çevre davranışı	0.019	0.453	7.100	0.001	0.01	0.02

Adj. R² = 0.398, F = 25.933, p = 0.001, Durbin-Watson = 0.871.

Modele alınan değişkenler; Eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Annenin eğitim durumu: (İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Babanın eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Çocuk sahibi olma durumu: (Var:1, Yok:2), Aile tipi: (Çekirdek aile:1, Geniş aile/parçalanmış aile:2), Yaşamının çoğunu geçirdiği yer: (Köy:1, İlçe:2, İl:3), Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek: (Evet:1, Hayır:2), Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevresel aktivitelere katılma sıklığı: (Hiç bulunmadım:1, Bulundum:2), Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma: (Evet:1, Hayır:2), Yetişkinler için çevre okuryazarlığı ölçeği toplam puanı: Sürekli, Çevre davranışı ölçeği toplam puanı: Sürekli

4.5.6. Kırsal Bölgede Çevre Davranış Puanını Etkileyen Faktörler

Tek değişkenli analizler sonucunda istatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler lineer regresyon analizine alınmıştır. Lineer regresyon analizi sonucunda;

Kırsal bölgede çevre davranış puanını; eğitim durumu, çevre okuryazarlığı puanı ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir ($p < 0.05$). Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer ile çevre davranış puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0.05$). Bu değişkenlerimiz kırsal bölgede toplam varyansın %59.0'ını oluşturmaktadır (Adj. $R^2 = 0.590$, $F = 19.380$, $p = 0.001$, Durbin-Watson = 1.856) (Tablo 4.22).

Tablo 4.22. Lineer regresyon analizine göre kırsal bölgede çevre davranış puanını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst sınır
Eğitim durumu	3.202	0.211	2.259	0.029	0.35	6.05
Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer	1.939	0.176	1.838	0.072	-0.18	4.06
Çevre okuryazarlığı	0.357	0.467	4.955	0.001	0.21	0.50
Ekolojik ayak izi farkındalık	12.883	0.556	6.125	0.001	8.65	17.11

Adj. $R^2 = 0.590$, $F = 19.380$, $p = 0.001$, Durbin-Watson = 1.856

Eğitim durumu: (İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Babanızın eğitim durumu: (İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek: (Evet:1, Hayır:2), Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma: (Evet:1, Hayır:2), Çevre okuryazarlığı puanı: Sürekli, Ekolojik ayak izi farkındalık puanı: Sürekli.

4.5.7. Kentsel Bölgede Çevre Davranış Puanını Etkileyen Faktörler

Kentsel bölgede çevre davranış puanını; medeni durum, gelir durumu, çevre okuryazarlığı puanı ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı pozitif yönde, çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir ($p<0.05$). Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu ve çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu ile çevre davranış puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0.05$). Bu değişkenlerimiz kentsel bölgede toplam varyansın yaklaşık %51.0'ını oluşturmaktadır (Adj. $R^2=0.511$, $F=34.753$, $p=0.001$, Durbin-Watson=1.193) (Tablo 4.23).

Tablo 4.23. Lineer regresyon analizine göre kentsel bölgede çevre davranış puanını etkileyen faktörler.

Değişkenler	B	Std. Beta	t	p	%95 Güven	
					Aralığı	Üst Sınır
Medeni durum	2.602	0.110	2.251	0.025	0.32	4.88
Gelir durumu	0.001	0.137	2.939	0.004	0.01	0.01
Çevre ile ilgili konuları takip etme	-2.053	-0.095	-1.823	0.070	-4.27	0.16
Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik	-3.816	-0.080	-1.673	0.096	-8.31	0.67
Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma	-3.449	-0.146	-2.884	0.004	-5.80	-1.09
Çevre okuryazarlığı	0.413	0.321	5.828	0.001	0.27	0.55
Ekolojik ayak izi farkındalığı	9.151	0.391	7.325	0.001	6.68	11.61

Adj. R²=0.511, F=34.753, p=0.001, Durbin-Watson=1.193.

Modele alınan değişkenler; Yaş: Sürekli, Medeni durum: (Evli:1, Evli değil:2), Eğitim durumu:(İlköğretim ve altı:1, Lise mezunu:2, Üniversite ve üstü:3), Meslek: (Üst sosyal sınıf:1, Alt sosyal sınıf:2), Gelir durumu: Sürekli, Çocuk sayısı: Sürekli, Çocuk sahibi olma durumu: (Var:1, Yok:2), Aile tipi: (Çekirdek aile:1, Geniş aile/parçalanmış aile:2), Yaşamının çoğunu geçirdiği yer: (Köy:1, İlçe:2, İl:3), Kitap/gazete okuma sıklığı: (Hiç okumam:1, Bazen:2, Her zaman:3), Çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer: (Televizyon:1, İnternet:2, Diğer:3), Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alma durumu: (Evet:1, Hayır:2), Çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer: (Aile:1, Okul:2, Dernek, sivil toplum kuruluşu:3, İnternet/medya:4, Sağlık kurumları:5), Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek: (Evet:1, Hayır:2), Aile ya da arkadaş grubunda çevre ile ilgili konuların konuşulma sıklığı: (Her zaman:1, Bazen:2, Hiçbir zaman:3), Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu: (Var:1, Yok:2), Çevresel aktivitelere katılma sıklığı: (Hiç bulunmadım:1, Bulundum:2), Çevreyi kirletmemeye dikkat ederim: (Evet:1, Hayır:2), Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma: (Evet:1, Hayır:2), Çevre okuryazarlığı puanı: Sürekli, Ekolojik ayak izi farkındalık puanı: Sürekli.

5. TARTIŞMA

Çalışmamıza kırsal (n=150) ve kentsel (n=450) iki farklı bölgede toplam 600 kişi katılmıştır. Çalışma grubunun yaş ortalaması kırsal bölgede 35.47 ± 1.67 , kentsel bölgede 34.54 ± 1.35 'tir.

Türkiye'de farklı şehirlerde yaşayan yetişkinlerde nükleer enerjinin kabulü ile çevre okuryazarlığının ilişkisini araştıran bir çalışmada (n=524) yaş ortalaması 20.42 ± 1.90 'dır (Topaloğlu ve ark., 2019). Ankara'da bir meslek yüksekokulunda üniversite öğrencilerinin çevre okuryazarlığını inceleyen bir çalışmada (n=237) katılımcıların %56.5'i 20 yaş altındadır (Demirtaş ve ark., 2018). Türkiye ve Çek Cumhuriyetinde ilköğretim öğretmenlerinin çevre okuryazarlıklarının karşılaştırıldığı çalışmada (n=248) katılımcıların yaşları 18 ile 53 yaş aralığında değişmektedir (Kroufek ve ark., 2015). Pekin'de sürdürülebilir kentsel yapı sürecinde vatandaşların çevre eğitimi taleplerini ve çevre okuryazarlığını inceleyen bir çalışmada (n=383) katılımcıların %58.2'si 19-30 yaş aralığındadır (Wu ve ark., 2019).

Ankara'da tüketicilerin ekolojik ayak izi farkındalık düzeylerinin incelendiği bir çalışmada (n=385), katılımcıların %53.8'i 31 yaş ve üzeridir (Özgen ve Aksoy, 2017). Türkiye'de bir üniversitede okul öncesi öğretmen adaylarının ekolojik ayak izi farkındalıklarının belirlendiği bir çalışmada (n=170) katılımcıların %62.9'u 20-22 yaş aralığındadır (H. Şahin ve ark., 2018).

Türkiye'de üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği çalışmada (n=173) katılımcıların %80.4'ü 19-22 yaş aralığındadır (Arslan ve Kızıldağ, 2018). Yunanistan'da öğretmenlerin çevre bilgisi ve çevre yanlısı davranışlarının incelendiği bir çalışmada (n=100), katılımcıların yaş ortalaması 46.12 ± 9.00 'dır (Goulgouti ve ark., 2019).

Araştırmamızda, kırsal bölgedekilerin %59.3'ü erkek, kentsel bölgedekilerin %57.3'ü kadınlardan oluşmaktadır. Topaloğlu ve ark. çalışmasında, çalışma

grubunun %69.8'ini kadınlar oluşturmaktadır. Ankara'da yapılan bir çalışmada, çalışma grubunun %70'ini kadınlar (Demirtaş ve ark., 2018), Kroufek ve ark. (2015) yürüttüğü çalışmanın da %83.4'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Ekolojik ayak izi farkındalığını konu alan Özgen & Aksoy'un (2017) çalışmasının %67.3'ü ve H. Şahin ve ark. çalışmasının (2018) %84.7'si erkeklerden oluşmaktadır. Türkiye'de bir üniversitede öğretmen adaylarının ekolojik ayak izi farkındalıklarının incelendiği başka bir çalışmada (n=74), çalışma grubunun %72.9'unu kadınlar oluşturmaktadır (Bayraktar, 2019).

Çevre davranışını inceleyen çalışmalara bakıldığında; Arslan & Kızıldağ'ın (2018) çalışmasının %69.3'ünü, Balıkesir'de X, Y, Z kuşaklarının çevre davranış düzeylerini incelendiği çalışmanın (n=559) %60.2'si (Gıcır ve ark., 2020), Goulgouti ve ark.(2019) çalışmasının %93'ü kadınlardan oluşmaktadır.

Bu çalışmada, kırsal bölgedekilerin %33.3'ü lise mezunu, kentsel bölgedekilerin %49.8'i üniversite ve üstü eğitim durumuna sahiptir. Çevre okuryazarlığını konu alan çalışmalara baktığımızda; Topaloğlu ve ark. (2019) çalışmasında, araştırma grubunun %58.1, Wu ve ark. (2019) çalışmasında %49.3'ü üniversite mezunudur. Özgen ve ark. (2017) yaptığı çalışmada katılımcıların %43.1'i lise mezunudur. Afyonkarahisar'da sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik bilgi, tutum ve davranışlarının incelendiği çalışmada (n=371) katılımcıların %87.1'i üniversite mezunudur (Erbaşan ve Erkol, 2020). Ekolojik ayak izi ve çevre davranışını inceleyen çalışmalar genellikle öğrenciler üzerinde yürütülmüştür.

Araştırmamızda katılımcıların aylık geliri, kırsal bölgede 1718.29 ± 2229.63 , kentsel bölgede 2884.21 ± 2560.98 Türk Lirasıdır. Topaloğlu ve ark. (2019) çalışmasında katılımcıların %43.8'inin aylık geliri 2000 Türk lirası ve üzerindedir. Demirtaş ve ark. (2018) çalışmasında öğrencilerin %61.2'sinin ailesinin aylık geliri 2000 Türk lirası ve altındadır. Özgen ve ark. (2017) katılımcıların %51.4'ü ortalama 2500 Türk lirası ve altı aylık gelire sahiptir. Türkiye'deki üç üniversitede öğrencilerin ekolojik ayak izi azaltılması konusundaki eğilimlerinin incelediği çalışmada (n=219) katılımcıların %84'ünün ortalama aylık geliri 1500 Türk lirası ve altındadır (Günel ve ark., 2018). H. Şahin ve ark. (2018) çalışmasında katılımcıların

%55.3'ünün aylık geliri giderine eşittir. Türkiye'de bir üniversitede öğretmen adayların çevre odaklı bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin incelendiği bir çalışmada (n=518), katılımcıların %83'ünün ortalama aylık geliri 2499 Türk lirası ve altındadır (Akman ve Alagoz, 2017).

Bağımlı değişkenlerin tanımlayıcı özelliklerine bakıldığında;

Araştırmamızda Çevre okuryazarlığı puanı 78.95 ± 12.05 olup literatürdeki çalışmalarla benzerdir. Çalışmamızda kentsel bölgede yaşayanların çevre okuryazarlığı puanı 79.38 ± 10.69 , kırsal bölgede yaşayanların 77.68 ± 15.39 olup hem kırsal hem de kentsel bölgede yaşayanların yaklaşık üçte ikisi yüksek düzeyde çevre okuryazarlığına sahiptir.

Literatürde çevre okuryazarlığını farklı çalışma grupları üzerinde inceleyen araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmalara bakıldığında çevre okuryazarlığı puanının $79.29-84.72$ arasında değiştiği görülmektedir (Demirtaş ve ark., 2018; Topaloğlu ve ark., 2019). Literatürde çevre okuryazarlığı üzerine çalışmalar yapılmış olsa da çevre okuryazarlığını bölgesel olarak değerlendiren çalışmalar sınırlıdır. Çalışmamızda yaşanan yere göre çevre okuryazarlığı anlamlı farklılık göstermemektedir. Öte yandan Topaloğlu ve ark. (2019) yetişkinler üzerinde yürüttüğü çalışmasında çalışmamızdan farklı biçimde kentsel bölgede yaşayanların çevre okuryazarlığı (80.50 ± 7.8), kırsal bölgede yaşayanlara göre (76.60 ± 7.5) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Bu durum bizim çalışmamızda bölgelere göre eğitim durumunun benzer olmasına, Topaloğlu ve ark. (2019) çalışmasında katılımcıların eğitim durumunun bizim çalışmamızdan yüksek olmasına bağlı olabilir.

Bu çalışmada ekolojik ayak izi puanı 3.71 ± 0.48 olup literatüre benzerdir. Öte yandan kırsal bölgede yaşayanların (3.83 ± 0.52) ekolojik ayak izi farkındalık puanı kentsel bölgede yaşayanlara göre (3.67 ± 0.46) anlamlı olarak yüksektir. Bu durum kırsal bölgede yaşayanlarda çevre duyarlılığının yüksek olması, doğa ile iç içe olma ile ilişkili olabilir.

Ekolojik ayak izi farkındalığı puanının literatürde 2.26-3.73 arasında değiştiği görülmektedir (Çıkrık ve Yel, 2019; Günal ve ark., 2018; Özgen ve Aksoy, 2017; H. Şahin ve ark., 2018; Uyanık, 2020). Literatüre bakıldığında ekolojik ayak izi farkındalık puanını inceleyen çalışmalar genellikle öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Özgen & Aksoy'un (2017) Ankara'da yetişkinler üzerinde yürüttüğü toplum tabanlı çalışmada, ekolojik ayak izi farkındalık puanı 2.26 ± 0.44 'dir. Üniversitede öğrenim gören öğretmen adayları ile yapılan çalışmada, ilde yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalık puanları (3.19 ± 0.46), ilçede (3.16 ± 0.49), köyde yaşayanlardan (3.18 ± 0.37) olup yerleşim yerlerine göre istatistiksel anlamlı fark yoktur (Artvinli ve ark., 2019). Günal ve ark. (2018) çalışmasında kasabada yaşayanların (4.02 ± 0.48) puanları il, ilçe ve köyde yaşayanlara göre yüksek olup bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Çalışmamız ile literatürdeki çalışmalar arasındaki fark, bizim çalışmamızın toplum tabanlı olmasından ve daha büyük bir örneklem üzerinde yürütülmüş olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmada çevre davranış puanı 63.40 ± 11.58 literatüre yakın değerde bulunmuştur. Kırsal bölgede yaşayanların (64.22 ± 12.56) çevre davranış puanı kentsel bölgede yaşayanlara göre (63.12 ± 11.24) yüksektir. Ancak istatistiksel olarak fark yoktur.

Literatüre bakıldığında çevre davranış puanı 60.83-64.00 arasında değişmektedir (Gıncır ve ark., 2020; Goulgouti ve ark., 2019; Kaygısız Muşlu ve ark., 2019). Bizim çalışmamızdan farklı olarak Erbasan ve Erkol'un (2020) çalışmasında il merkezinde görev yapan öğretmenlerin ilçe-kasaba ve köyde görev yapan öğretmenlere çevre davranış puanlarının anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Çevre okuryazarlığı puanı, ekolojik ayak izi farkındalık puanı ve çevre davranış puanı ile tek değişkenli analizler sonucunda anlamlı çıkan bağımsız değişkenler çok değişkenli lineer regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Bu ileri analizler sonucunda:

Kırsal bölgede çevre okuryazarlığını; evde yaşayan kişi sayısı ve çevre davranış puanı pozitif yönde etkilemektedir. Meslek ile çevre okuryazarlık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Literatürde aynı ölçek kullanılarak çevre okuryazarlık puanını, evde yaşayan kişi sayısı ve çevre davranış puanı ile karşılaştıran çalışma bulunmamaktadır. Evde yaşayan kişi sayısının artıkça çevre okuryazarlığının artması aile içi çevreye yönelik olumlu bilgi, tutum davranışın diğer aile üyelerini de etkilemesiyle ilişkili olabilir. Literatürde, başka bir ölçek kullanılarak doğa eğitimi ile öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerindeki değişimi ve görüşlerini incelendiği deneysel bir çalışmada (n=20), katılımcıların eğitim verildikten sonra, çevre okuryazarlığı ölçeğinin çevre davranış alt boyut puanının arttığı ama istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur (Kıyıcı ve ark., 2014).

Kentsel bölgede; yaş, meslek, çevre ile ilgili bilgilere ulaşılan yer, çevre ile ilgili konuları takip etme durumu, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek negatif yönde, çocuk sahibi olma durumu, çocuk sayısı, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, çevresel aktivitelere katılma sıklığı, ekolojik ayak izi farkındalık puanı, çevre davranış puanı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Gelir durumu ve çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alınan yer ile çevre okuryazarlık puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Bizim çalışmamızdan farklı olarak literatürdeki bazı çalışmalarda yaş artıkça çevre okuryazarlık puanının arttığı görülmektedir (Kroufek ve ark., 2015; Topaloğlu ve ark., 2019). Meslek değişkenimizde alt sosyal sınıfta yer alanların sosyo-ekonomik yönden ve ellerindeki imkanlar açısından üst sosyal sınıfa göre çevre bilgisi alma ve ulaşabilme olanakları daha az olduğundan kaynaklanabilir. Çevre bilgisine ailede ulaşanların diğer yerlerde ulaşanlara göre çevre okuryazarlıklarının yüksek olması, ailenin ilk eğitim yeri olmasının etkisi olabilir. Çevre ile ilgili konuları her zaman takip edenlerin bazen takip edenlere ve hiçbir zaman takip etmeyenlere göre çevre okuryazarlıklarının yüksek olması beklenen bir durumdur. Çevre sağlığını koruma konusunda eğitim almak isteyenlerin çevre okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması, bu konuda eğitim almak isteyen kişilerin çevre konusunda daha duyarlı olduğunu dolayısıyla çevre okuryazarlığının daha yüksek olması beklenmektedir.

Çocuk sahibi olmak bizim çalışmamızdaki gibi Topaloğlu ve ark. (2019) çalışmasında da çevre okuryazarlığını etkilemektedir. Çocuklarına daha güzel bir

dünya bırakma bilincinde olmak bunun sebebi olabilir. Çalışmamızdan farklı olarak bir işletmede çalışanların çevre okuryazarlık düzeylerini incelendiği çalışmada (n=157) çocuk sahibi olmanın çevre okuryazarlık puanını etkilemediği görülmüştür (Atabek-Yiğit ve Küçükbaş-Duman, 2019). Çalışmamızda ilçede yaşayanların çevre okuryazarlık puanları il ve köyde yaşayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Literatüre bakıldığında Küçükbaş-Duman & Atabek-Yiğit'in çalışmasında ilde yaşayanların ilçe ve köyde yaşayanlara göre çevre okuryazarlık puanları daha yüksektir. Farklı bir ölçek kullanılarak öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık bileşenlerini farklı değişkenlere göre incelediği çalışmada (n=259), kentsel bölgede yaşayanların çevre okuryazarlık puanı daha yüksek bulunmuştur (Özyürek ve ark., 2019). Bu farklılık çalışmamızın toplum tabanlı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çevresel aktivitelerde bulunanların çevre okuryazarlıklarının yüksek olması doğayla daha iç içe bir yaşam sürdüklerinden kaynaklanıyor olabilir. Ekolojik ayak izi farkındalığına sahip bireyleri çevre konusunda daha çok bilgiye sahip olmaları beklenen bir durumdur.

Ekolojik ayak izi farkındalığını kırsal bölgede; çevre davranış puanı pozitif yönde, yaşamının çoğunu geçirdiği yer ve çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/egitim alınan yer negatif yönde etkilemektedir.

H. Şahin ve ark. (2018) çalışmasında da çevreye özen gösterenlerin ekolojik ayak izi farkındalıkları daha yüksek bulunmuştur. Çalışmamızla uyumlu şekilde Şahin ve arkadaşlarının çalışmasında da çevre bilgisini ailede edinen kişilerin ekolojik ayak izi farkındalıkları yüksek bulunmuştur. Çalışmamızda köyde yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalıkları yüksek bulunmuş olup bu farklılık köyde yaşayanların daha kısıtlamasız ve doğala alanda yaşadıklarından ve daha çok doğa ile iç içe olduklarından kaynaklanabilir. Günal ve ark. (2018) çalışmasında kasaba yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalıkları ilde yaşayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Uyanık'ın (2020) çalışmasında ise bizden farklı olarak şehirde yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalıkları daha yüksek bulunmuştur. Bayraktar'ın (2019) çalışmasında köyde yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalıklarını daha yüksek bulmuştur. Ancak bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir. Artvinli ve ark. (2019) çalışmasında yaşanan yer ile ekolojik ayak izi farkındalığı arasında fark yoktur.

Kentsel bölgede ekolojik ayak izi farkındalık puanını; çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemek, çevre okuryazarlığı puanı, çevre davranış puanı pozitif yönde, eğitim durumu, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, çevre sağlığının korunması ile ilgili bilgi/eğitim alınan yer ise negatif yönde etkilemektedir. Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı isteyenlerin çevreye karşı daha duyarlı bireyler olduğunu dolayısıyla ekolojik ayak izi farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Çevre okuryazarlığı yüksek olan kişilerin ekolojik ayak izi farkındalığının yüksek olması beklenen bir durumdur. Eğitim durumu yükseldikçe ekolojik ayak izi farkındalığının düşmesi eğitim durumu yükseldikçe gelir durumu artan bireylerin tüketim alışkanlıkları da artmaktadır bu durum bundan kaynaklanabilir.

Çevre davranışını kırsal bölgede; eğitim durumu, çevre okuryazarlığı puanı ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Eğitim durumu artması ile çevre davranış puanının artması, çevre hakkında daha çok bilgiye ve bilince sahip olmakla açıklanabilir.

Kentsel bölgede; medeni durum, gelir durumu, çevre okuryazarlığı puanı ve ekolojik ayak izi farkındalık puanı pozitif yönde, çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunma negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Çevre ile ilgili konuları takip etme durumu ve çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyeliği durumunun çevre davranış puanı ile arasında anlamlı bir fark yoktur.

Çalışmamızda bekar olanların çevre davranış puanları yüksek bulunmuştur. Bu durum, gençlerin eğitim durumunun yüksek olması, çevresel konulara daha duyarlı olması ile ilişkili olabilir. Gelir durumu arttıkça çevre davranış puanının arttığı görülmüştür. Bu durum, çevre okuryazarlıklarının geliri yüksek kişilerde yüksek olmasıyla ilişkili olabilir. Nitekim çalışmamızda da hem gelir durumu ile okuryazarlık, okuryazarlık ile çevre davranışı arasın olumlu ilişki saptanmıştır. Çalışmamızdan farklı olarak başka ölçek kullanılarak İspanya'da yetişkinlerin çevresel tutum ve çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada (n=2495) gelir durumunun çevresel davranışa etki etmediği görülmüştür (Casaló ve Escario, 2018). Çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışı birbirinin aksi yönünde olması beklenemez. Kişinin çevre hakkında ne kadar bilgisi

ve farkındalığı varsa bu bilgi ve farkındalığı eyleme dökerek davranış olarak sergilemesi beklenir. Çevreyi kirleten birini gördüğünde uyarıda bulunanların çevre davranış puanının yüksek olması çevreye karşı daha duyarlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızda çevre ile ilgili konuları takip etme durumunun çevre davranışını etkilemediği görülmüştür. Çevre ile ilgili bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyelik durumu çalışmamızda çevre davranış puanını etki etmemektedir. Erbasan & Erkol'un (2020) çalışmasında da sivil toplum kuruluşuna üyeliğin çevre davranış puanına etki etmediği görülmektedir. Bizim çalışmamızın aksine Gıcır ve ark. (2020) çalışmasında sivil toplum kuruluşuna üyeliğin çevre davranış puanına etki ettiği görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

- ✓ Çalışma grubunun %75.0'ı kentsel bölgede, %25.0'ı kırsal bölgede yaşamaktadır.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin yaş ortalaması 35.47 ± 1.67 (min:18 max:80), kentsel bölgedekilerin yaş ortalaması 34.54 ± 1.35 (min:18 max:80)'dir.
- ✓ Kırsal bölgede yaşayanların %39.0'ı erkek, kentsel bölgedekilerin %57.3'ü kadındır.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %52.0'ı, kentsel bölgedekilerin %48.0'ı evlidir.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %33.3'ü lise mezunu, kentsel bölgedekilerin %49.8'i üniversite ve üstü eğitim durumuna sahiptir.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %44.0'ı işsiz, kentsel bölgedekilerin %36.2'si memur-büro çalışanıdır.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin aylık geliri ortalama 1718.29 ± 2229.63 Türk lirası, kentsel bölgedekilerin aylık geliri ortalama 2884.21 ± 2560.98 Türk lirasıdır.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %70.7'si yaşamının çoğunu köyde, kentsel bölgedekilerin 47.7'si yaşamının çoğunu ilde geçirmiştir.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %65.3'ü çevre sağlığının korunması konusunda bilgi/eğitim almazken, kentsel bölgedekilerin %50.4'ü almıştır.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %79.3'ü, kentsel bölgedekilerin %71.1'i çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almayı istemektedir.
- ✓ Kırsal bölgedekileri %96.0'ı, kentsel bölgedekilerin %95.8'i çevre ile ilgili herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye değildir.
- ✓ Kırsal bölgedekilerin %77.3'ü, kentsel bölgedekilerin %80.4'ü devletin çevre sağlığını korumaya yönelik uygulamalarının yetersiz olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Çalışma grubunun çevre okuryazarlık puanı 78.95 ± 12.05 ile üçte ikisinin yüksek bulunmuştur.
- ✓ Kırsal ve kentsel bölgenin çevre okuryazarlığı puanları yüksek olup benzerdir sırasıyla (77.68 ± 15.39 , 79.38 ± 10.69).

- ✓ Kırsal bölgedekilerin %70.0'ı, kentsel bölgedekilerin %73.7'si yüksek çevre okuryazarlığı düzeyindedir.
- ✓ Çalışma grubunun ekolojik ayak izi farkındalık puanı 3.71 ± 0.48 'dir.
- ✓ Kırsal bölgenin ekolojik ayak izi farkındalık puanı 3.83 ± 0.52 , kentsel bölgenin ekolojik ayak izi farkındalık puanından 3.67 ± 0.46 anlamlı olarak yüksektir.
- ✓ Çalışma grubunun çevre davranış puanı 63.40 ± 11.58 'dir.
- ✓ Kırsal ve kentsel bölgenin çevre davranış puanı benzerdir sırasıyla (64.22 ± 12.56 , 63.12 ± 11.24).
- ✓ Çevre okuryazarlığını, kırsal bölgede evde yaşayan kişi sayısı ve çevre davranış puanının artması pozitif yönde etkilemektedir.
- ✓ Kentsel bölgede, üst sosyal sınıfta yer alanların, çevre ile ilgili bilgi/egitimi ailede alanların, çevre ile ilgili konuları her zaman takip edenlerin, çevre sağlığı konusunda eğitim almak isteyenlerin, çocuk sahibi olanların, yaşamının çoğunu ilde geçirenlerin ve çevresel aktivitelere katılanların çevre okuryazarlık puanı yüksektir.
- ✓ Kentsel bölgede yaş arttıkça çevre okuryazarlığı puanı azalırken, çocuk sayısı, ekolojik ayak izi farkındalık puanı ve çevre davranış puanı arttıkça çevre okuryazarlığı artmaktadır.
- ✓ Ekolojik ayak izi farkındalığı kırsal bölgede, yaşamının çoğunu köyde geçirenlerde ve çevre ile ilgili bilgi/egitimi ailede alanlarda yüksektir. Çevre davranış puanı attıkça ekolojik ayak izi farkındalığı da artmaktadır.
- ✓ Kentsel bölgede, çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almak isteyenlerin, lise mezunu olanların, yaşamının çoğunu köyde geçirenlerin ve çevre ile ilgili bilgi/egitimi ailede alanların ekolojik ayak izi farkındalık puanı yüksektir. Çevre okuryazarlık puanı ve çevre davranış puanı arttıkça ekolojik ayak izi farkındalığı da artmaktadır.
- ✓ Çevre davranış puanı kırsal bölgede, üniversite ve üstü eğitim durumuna sahip olanlarda yüksektir. Çevre okuryazarlığı ve ekolojik ayak izi farkındalığı arttıkça çevre davranış puanı da artmaktadır.
- ✓ Kentsel bölgede bekar olanların, çevreyi kirletenlere uyarıda bulunanların çevre davranış puanı yüksektir. Gelir durumu, çevre okuryazarlığı ve ekolojik ayak izi farkındalığı arttıkça çevre davranış puanı da artmaktadır.

Bu çalışmanın sonuçları çevre okuryazarlığını, ekolojik ayak izi farkındalığını ve çevre davranışını etkileyen birbiriyle ilişkili olan faktörler olduğunu göstermektedir.

- ✓ Araştırma grubunda çevre okuryazarlığı ve ekolojik ayak izi farkındalığının yüksek olduğu, çevre davranış düzeyi ise orta düzeyde olması çevre okuryazarlığı olsa da çevre davranışlarına sınırlı ölçüde yansıdığını göstermektedir.
- ✓ Araştırmamız çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışını ele alan ilk toplum tabanlı çalışmalardan biri olsa da çevre sorunlarının giderek arttığı günümüzde farklı bölgelerde de durum saptama, belirleyicilerin ortaya konması amacıyla literatüre çalışmalar kazandırılmalıdır.
- ✓ Çevrenin korunması sadece devletin görevi değil, vatandaşlarında en önemli sorumluluklarından biri olup toplum çevre sağlığının korunması geliştirilmesi sürecinde kırsal kentsel bölgeler dikkate alınarak toplum katılımı göz önünde bulundurularak planlamalar yapılmalıdır.
- ✓ Kırsal ve kentsel bölge temelli topluma çevre davranışını geliştirmeye yönelik eğitimler verilmesi önerilebilir. Çevre bilincinin artırılması konusunda sadece eğitim hayatında kişilere eğitim verilmesi yeterli olmayıp, çevre eğitiminin toplumun tüm kesimlerine ulaşacak şekilde planlanması ve çevre eğitiminin yaşam boyu devam etmesi gerekmektedir.
- ✓ Toplumun çevre davranışlarının geliştirilmesinde çevre okuryazarlığı ve ekolojik ayak izi farkındalığının artırılmasına odaklanılmalı, bu kapsamda kamu spotları, eğitimler verilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Çevre okuryazarlığı çevre konusuna duyarlı olanlarda, bu konuda eğitim almak isteyenlerde yüksek olduğundan çevre odaklı eğitimlerin, aktivitelerin yapılması önerilebilir.
- ✓ Eğitim düzeyinin çevre okuryazarlığına ilişkin önemli bir bileşen olması formal eğitim ortamlarındaki çevre konusunun etkisini düşündürmektedir. Bu nedenle eğitim programlarında çevreye yönelik derslerin, eğitimlerin yaygınlaştırılması önerilebilir.
- ✓ Eğitimin etkisi göz önünde bulundurulduğunda eğitim müfredatlarına çevre sağlığı konusu daha fazla ele alınmalı, sağlık çalışanlarının da farkındalıkları

gerek eğitim müfredatlarında çevre sağlığı konusunun daha fazla ele alınmasıyla gerekse hizmet içi eğitimlerle toplumun çevre davranışlarını iyileştirmede rolleri pekiştirilmelidir.

- ✓ Ekolojik ayak izi farkındalığı köyde yaşamını geçirenlerde yüksek olması nedeniyle, kent yaşamı içinde ekolojik ayak izi farkındalığını artırıcı alanların oluşturulması önerilebilir.
- ✓ Kentsel bölgede yaşayanların ekolojik ayak izi farkındalık puanının kırsal bölgede yaşayanlara göre düşük olması, kentsel bölgede yaşayanların tüketim alışkanlıklarının farklılığına bağlı olabilir. Toplum düzeyinde tüketim alışkanlıklarının azaltılarak üretim, kaynakların etkin kullanımına yönelik politikalar artırılıp, toplum mümkün olduğunca katılımcı hale getirilmelidir.
- ✓ Bunun için tüketim faaliyetlerinin azaltılması konusunda kişiler bilinçlendirilmeli. Medyada çevre sağlığının korunması ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi konusunda içerikler üretilerek bunların göz önünde olması sağlanmalıdır.
- ✓ Bir eylemin davranışa dönüşmesi için süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Çevre sağlığı toplum katılımı esas alınarak görsel işitsel araçlarla daha sık ele alınmalıdır, kişiler çevre dostu davranış göstermeleri konusunda teşvik edilmelidir.
- ✓ Toplumun, çevreye yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanmasında aktif bir rol üstlenmesi sağlanmalı, kır kent ayrımı göstermeksizin toplum katılımı yaygınlaştırılmalıdır.
- ✓ Toplumun çevre sorunlarını algılama ve çevre sorunlarının çözümünde daha etkin rol alması teşvik edilmelidir.
- ✓ Literatüre katkı olması yönünden benzer çalışmaların farklı toplum tabanlı çalışmaların da yapılması önerilebilir.
- ✓ Ayrıca çevre okuryazarlığını artırma, çevre davranışları iyileştirme ve ekolojik ayak izi farkındalığını artırma konusunda çözüme yönelik müdahale çalışmaları olması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akın, M., ve Akın, G. (2017). Suyun Önemi, Türkiye'de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(2).
- Akinlabi, S. A., Mashinini, M. P., Lewandja, A. M. M., Mbohwa, C., Adedeji, P. A., Fatoba, O. S., ve Akinlabi, E. T. (2019). Evaluating Impacts of Coal Mining in South African environment: a step to actualizing society 4.0.
- Akman, O., ve Alagoz, B. (2017). A Study on Environment-Oriented Knowledge, Attitude and Behavior Level of Teacher Candidates. *Journal of Education and Practice*, 8(7), 229-245.
- Arslan, K., ve Kızıldağ, H. A. (2018). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Buca Eğitim Fakültesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(84), 175-192.
- Artvinli, E., Aydın, R., ve Terzi, İ. (2019). Pre-service teacher education at ecological footprint awareness: Level of classroom teacher candidates. *Osmangazi Journal of Educational Research*, 6(1), 1-24.
- Atabek-Yiğit, E., Köklükaya, N., Yavuz, M., ve Demirhan, E. (2014). Development and validation of environmental literacy scale for adults (ELSA). *Journal of Baltic Science Education*, 13(3), 425.
- Atabek-Yiğit, E., ve Küçükbaş-Duman, F. (2019). ISO 14001 *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 5(2), 129-139.
- Atabek Yiğit, E., ve Küçükbaş Duman, F. (2019). ISO 14001 sahip işletme çalışanlarının çevre okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 5(2), 129-139.
- Bayraktar, S. (2019). Pre-service primary teachers' ecological footprint awareness: Are there differences based on gender, educational level of parents, and longest-lived place of residence. *PUPIL. International Journal of Teaching Education and Learning*, 3(1), 230-244.
- Bilgili, M. Y. (2020). Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8(2), 88-97.
- Biswas, A. (2020). A nexus between environmental literacy, environmental attitude and healthy living. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(6), 5922-5931.
- Byerly, H., Balmford, A., Ferraro, P. J., Hammond Wagner, C., Palchak, E., Polasky, S., . . . Fisher, B. (2018). Nudging pro-environmental behavior: evidence and opportunities. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 16(3), 159-168.
- Cansaran, D. (2019). Gürültü Kirliliği Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma: Amasya İli Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(1), 89-108.
- Casaló, L. V., ve Escario, J.-J. (2018). Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro-environmental behavior: A multilevel regression approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.

- Chepesiuk, R. (2007). Environmental literacy: Knowledge for a healthier public: National Institute of Environmental Health Sciences.
- Clayton, S., Bexell, S. M., Xu, P., Tang, Y. F., Li, W. J., ve Chen, L. (2019). Environmental literacy and nature experience in Chengdu, China. *Environmental Education Research*, 25(7), 1105-1118.
- Coşkun Çelik, I., ve Sarıkaya, R. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik ayak izi farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(5), 1761-1787.
- Çevre Mühendisleri Odası. (2018). Hava Kirliliği Raporu 2017: Ankara.
- Çıkrık, S., ve Yel, M. (2019). Biyoloji öğretmen adaylarının ekolojik ayak izi farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Social Sciences*, 14(6), 2999-3008.
- Dalkılıç, E., ve Dursun, Ş. (2019). Konya Gürültü Kirliliği ve Eylem Planlarının Yorumlanması. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 38-51.
- Demirtaş, N., Akbulut, M. C., ve Özşen, Z. S. (2018). Üniversite öğrencilerinin çevre okuryazarlığı üzerine bir araştırma: Beypazarı Meslek Yüksekokulu örneği. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, 3(1), 27-33.
- Derman, A., ve Hacıeminoğlu, E. (2017). Sürdürülebilir gelişme için eğitim bağlamında sınıf öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı düzeyleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 81-103.
- Dumrul, Y. (2019). Sağlık harcamaları ve çevre kirliliği: ASEAN-5 ülkeleri üzerine bir panel veri analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 396-407.
- Ephraim, K. A. (2019). Environmental Literacy Education: A Means for Curbing the Effect of Climate Change. *African Research Review: An International*, 13 (4), 144-153.
- Erbasan, Ö., ve Erkol, M. (2020). Sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2443-2471.
- Erciş, A., ve Türk, B. (2016). Etik Çerçevesinde Tüketim, Tüketici ve Çevre: Ekolojik Okuryazarlığın Moderatör Rolü. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1-24.
- Erol, A., ve Ogelman, H. G. (2019). Çevre Eğitimi Aile Katılım Etkinliklerinin Anne ve Babaların Çevreye Yönelik Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. *Elementary Education Online*, 18(2).
- Fettahlıoğlu, P. (2018). Algılanan çevresel sorunların çevre okuryazarlık düzeyine göre analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 404-425.
- Galli, A., Moore, D., Cranston, G., Wackernagel, M., Kalem, S., Devranoglu, S., ve Ayas, C. (2012). Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu. *WWF Rapor, Ofset Yapımevi, İstanbul, Türkiye*, 6-7.
- Gergerlioğlu, U. (2017). Gürültü olgusu ve gürültünün önlenmesi kapsamında gürültü vergisine yönelik kavramsal bakış.

- Gıncır, B., Oruç, I., ve Özatlı, N. S. (2020). X, Y, Z Kuşaklarının Çevre Davranış Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir Örneği. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 491-516.
- Gkargkavouzi, A., Halkos, G., ve Matsiori, S. (2019). Environmental behavior in a private-sphere context: Integrating theories of planned behavior and value belief norm, self-identity and habit. *Resources, Conservation and Recycling*, 148, 145-156.
- Goulgouti, A., Plakitsi, A., ve Stylos, G. (2019). Environmental Literacy: Evaluating Knowledge, Affect, and Behavior of Pre-service Teachers in Greece. *Interdisciplinary Journal of Environmental and Science Education*, 15(1), e02202.
- Göktaş, S., ve Işıklı, B. (2016). Çevre sağlığı sözleşmeleri ve Türkiye. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 1(1), 37-45.
- Görmez, K. (2015). Çevre sorunları, Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara, 175ss.
- Günel, N., Işıldar, G. Y., ve Atik, A. D. (2018). Üniversite öğrencilerinin ekolojik ayak izi azaltılması konusundaki eğilimlerinin incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 11(4), 34-46.
- Gürbüz, H., ve Kışoğlu, M. (2017). Biyoloji öğretmeni adaylarının çevre okuryazarlığını artırmaya yönelik öğrenci merkezli etkinlikler hakkındaki düşünceleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 74-90.
- İbadullayeva, J., Jumaniyazova, K., Azimzadeh, S., Canıgür, S., ve Ferhan, E. (2019). Çevre Kirliliğinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri. *Türk Tıp Öğrencileri Araştırma Dergisi*, 1(3), 52-58.
- Kahraman, Ç., ve Yusuf, Ö. (2019). Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Çerçevesinde Çevreci Bilinç Düzeyinin Çevreci Davranış Üzerine Etkisi: Düzce İli Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 1412-1431.
- Kahyaoğlu, M. (2016). Türkiye’de çevre eğitimi üzerine yapılan araştırmalar: bir içerik analizi çalışması. *Marmara Coğrafya Dergisi*(34), 50-60.
- Kalıpcı, E., ve Başer, V. (2019). Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ve Hava Kalitesi Verileri Kullanılarak Türkiye’nin Hava Kirliliğinin Değerlendirilmesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 9(2), 377-389.
- Kanlı, İ. B., ve Başköy, D. (2018). Küreselleşme ve çevre sorunları bağlamında göç: İklim mültecileri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3).
- Karaismailoğlu, E. S. (2018). Öğretmenlerin çevre bilinci düzeyinin belirlenmesi-Ankara Etimesgut örneği.
- Karakaş, H., Doğan, A., ve Sarıkaya, R. (2016). Etkinlik temelli eğitimin üstün yetenekli öğrencilerin ekolojik ayak izi farkındalığına etkisi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 11(3), 1365-1386.
- Kaygısız Muşlu, G., Benzer, E., ve Eren, C. D. (2019). Aktif Öğrenmeye Dayalı Etkinliklerin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiği Farkındalığı, Çevre Davranışı ve Çevre Eğitimine İlişkin Özyeterliklerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 50(50), 125-141.

- Keleş, F., ve Özenoğlu, H. (2017). Ortaokul öğrencileri için biyolojik çeşitlilik konusunda ders planı tasarlama. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 41-65.
- Kışoğlu, M., Gürbüz, H., Sülün, A., Alaş, A., ve Erkol, M. (2010). Environmental literacy and evaluation of studies conducted on environmental literacy in Turkey. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(3), 772-791.
- Kıyıcı, F. B., Yiğit, E. A., ve Darçın, E. S. (2014). Doğa eğitimi ile öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerindeki değişimin ve görüşlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-27.
- Klaniecki, K., Leventon, J., ve Abson, D. J. (2018). Human–nature connectedness as a ‘treatment’ for pro-environmental behavior: making the case for spatial considerations. *Sustainability Science*, 13(5), 1375-1388.
- Koç, A., Çoraplıgil, A., ve Doğru, M. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 39-52.
- Kroufek, R., Çelik, C., ve Can, Ş. (2015). The Comparison of Environmental Literacy of Czech and Turkish pre-service primary teachers using Elsa Scale. *Turk. Online J. Educ. Technol*, 8, 557-560.
- Kurt, H. (2017). İnsanlığın gıda sorunu ve biyolojik çeşitlilik. *Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2).
- Menteşe, S. (2017). Çevresel sürdürülebilirlik açısından toprak, su ve hava kirliliği: teorik bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 10(53).
- Morcalı, M. H., ve Akan, D. S. (2017). Kahramanmaraş hava kirliliği kaynaklarının izlenmesi ve belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20(2), 105-115.
- Nastoff, T. (2002). Nursing and Environmental Health Roundtable; August 26-27, 2002, Research Triangle Park, North Carolina.
- Nevruz, C., ve Akpınar, E. (2018). Kırsal kesimde ortaokul öğrencilerinin çevresel tutumlarının ebeveyn eğitim düzeyine göre incelenmesi (Erzincan Çayırılı örneği).
- Onokpite, J. O. (2018). Environmental Literacy Programme, a Catalyst to Proper Waste Disposal Amongst Dwellers in Diobu Area of Port Harcourt Rivers State, Nigeria. *International Journal of Education and Evaluation*, 4(6), 52-61.
- Özden, S. (2020). Kırklareli ve çevresinde radyoaktivite düzeyinin belirlenmesi ve insan sağlığı ile çevre kirliliği açısından değerlendirilmesi.
- Özgen, U., ve Aksoy, A. D. (2017). Tüketicilerin ekolojik ayak izi farkındalık düzeyleri (Ankara ili örneği). *Third Sector Social Economic Review*, 52(3), 46-65.
- Özkan, H. C., ve Ökem, H. S. (2019). Birleşmiş milletler odaklı sürdürülebilir gelişim modeli. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 97-111.

- Özsoy, S. A., ve Şimşek, H. (2018). Hemşirelik uygulamalarına yön veren uluslararası hemşirelik kuruluşlarının çevre sağlığı yaklaşımları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(1), 51-59.
- Özyürek, C., Demirci, F., Güler, H., Sarıgöl, J., Tepe, B., ve Çetinkaya, M. (2019). Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık bileşenlerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(50), 227-253.
- Ruževićius, J. (2011). Ecological footprint: Evaluation methodology and International benchmarking. *Verslo ir teisės aktualijos/Current Issues of Business and Law*, 6(1), 11-30.
- Saylar, Ö., ve Akyüz, C. A. (2019). Fen Bilgisi ve Biyoloji Öğretmen Adaylarının Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi. *Educational Sciences Proceeding Book*, 289.
- Stevenson, K. T., Peterson, M. N., Bondell, H. D., Mertig, A. G., ve Moore, S. E. (2013). Environmental, institutional, and demographic predictors of environmental literacy among middle school children. *PloS one*, 8(3), e59519.
- Şahin, H., Erkal, S., ve Ateşoğlu, L. (2018). Determination of ecological footprint awareness of preschool teacher candidates. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9(31), 1-12.
- Şahin, N., ve Gül, A. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Okuryazarlığının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 34-35.
- Şahin, S., Ünlü, E., ve Ünlü, S. (2016). Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Education Sciences*, 11(2), 82-95.
- Şenyuva, E., ve Bodur, G. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Nükleer Santrallere İlişkin Görüşleri İle Çevre Okuryazarlık Düzeyleri İlişkisi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 17(1).
- Şimşek, T., ve Bursal, M. (2019). Türkiye’de Ekolojik Ayak İzi ve Biyokapasite Arasındaki İlişki: Bootstrap Rolling Window Nedensellik Testi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 452-465.
- Thompson, M. R., ve Schwartz Barcott, D. (2017). The concept of exposure in environmental health for nursing. *Journal of advanced nursing*, 73(6), 1315-1330.
- Timur, B., Yılmaz, Ş., ve Timur, S. (2014). Çevre okuryazarlığı ile ilgili 1992-2012 yılları arasında yayımlanan çalışmalarda genel yönelimlerin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 22-41.
- Timur, S., ve Yılmaz, M. (2013). Çevre Davranış Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 33(2).
- Topaloğlu, Y., Demirhan, M. E., ve Atabek Yiğit, E. (2019). Is Nuclear Power Acceptance Related To Environmental Literacy In Turkey? *International Electronic Journal of Environmental Education*, 9(2), 157-173.
- Tosunoğlu, B. (2014). Sürdürülebilir küresel refah göstergesi olarak ekolojik ayak izi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 132-149.

- UNESCO, T. (1978). Intergovernmental conference on environmental education. Final report.
- Uyanık, G. (2020). Investigation of the ecological footprint awareness levels of classroom teacher candidates. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 10(1), 32-43.
- Uyar, A., ve Kazu, H. (2020). Views of the students in the department of computer technologies on computer-aided environmental education.
- WHO. (2017). Preventing Disease Through Healthy Environments A Global Assessment of the Burden of Disease from Environmental Risks. . Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/204585/9789241565196_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Wu, E., Cheng, J.-Q., ve Zhang, J.-B. (2019). Study on the Environmental Education Demand and Environmental Literacy Assessment of Citizens in Sustainable Urban Construction in Beijing. *Sustainability*, 12(1), 1-1.
- Yıldırım, B., ve Koçak, A. A. (2021). Türkiye’de 2010 ve 2019 Yılları Arasında Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Fakülte Dergilerinde Yayımlanan Çevre Sağlığı İle İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi. *Medical Sciences*, 16(1), 1-8.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İbrahim KAYABEK
Eğitim	
Lise	Balıkesir Lisesi (2012)
Lisans	Karabük Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu (2013-2018)
Yüksek Lisans	Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı (2018-Halen)
Doktora	
Yabancı Dil Bilgisi	
İngilizce	
Üye Olunan Mesleki Kuruluşlar	
Kuruluş Adı	Türk Hemşireler Derneği

EKLER

EK-1. Veri Toplama Formu

Kırsal ve Kentsel İki Bölgede Yaşayan Yetişkinlerde Çevre Okuryazarlığı, Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı, Çevre Davranışı ve İlişkili Faktörler

Değerli Katılımcılar;

Bu çalışma kırsal ve kentsel iki bölgede yaşayan yetişkinlerde çevre okuryazarlığı, ekolojik ayak izi farkındalığı ve çevre davranışı ve ilişkili faktörleri incelemek amacıyla planlanmıştır. Ad-soyadınızı yazmanıza ve kimliğinizi belirtecek herhangi bir işaret koymanıza gerek yoktur. Vereceğiniz cevaplar sadece araştırma sonuçları yorumlamak amacıyla toplu olarak değerlendirilecektir. Araştırma sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için lütfen soruların tamamını cevaplayınız. Detaylı bilgi almak için Balıkesir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim KAYABEK'in 0543 383 29 75 no'lu telefonunu arayarak iletişime geçebilirsiniz. Katıldığınız için teşekkür ederiz.

SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Anket no.....

1. Yaşadığınız bölge tipi: (Anketör tarafından belirtilecek)

() 1.Kırsal Bölge () 2.Kentsel Bölge

2. Yaşınız (Bitirmiş olduğunuz yaşı belirtiniz): _____

3. Cinsiyetiniz:

() 1. Erkek () 2. Kadın

4. Medeni durumunuz:

() 1. Evli () 2. Bekar () 3. Eşinden ayrılmış / Eşi ölmüş

5. Eğitim durumunuz (En son bitirilen okulu belirtiniz):

() 1.Okur yazar değil () 2.Okur yazar

() 3. İlkokul mezunu () 4.Ortaokul mezunu

() 5. Lise mezunu () 6.Üniversite

() 7. Yüksek Lisans veya doktora

6. Mesleğiniz (Emekliyseniz emekli olmadan önceki mesleğiniz):

Belirtiniz: _____

7. Çocuğunuz var mı? Evet ise kaç tane?

() 1. Evet _____ tane () 2. Hayır

8. Evde kaç kişi yaşıyorsunuz? _____

9. En çok nerede yaşadınız?

() 1. Köy () 2. İlçe () 3. İl

10. Ne sıklıkla kitap/gazete okursunuz?

() 1. Her zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir zaman

11. Aylık geliriniz ne kadar?

Belirtiniz: _____ TL

12. Annenizin eğitim durumu nedir?

() 1. Okur yazar değil () 2. Okur yazar

() 3. İlkokul mezunu () 4. Ortaokul mezunu

() 5. Lise mezunu () 6. Üniversite

() 7. Yüksek Lisans veya doktora

13. Babanızın eğitim durumu nedir?

() 1. Okur yazar değil () 2. Okur yazar

() 3. İlkokul mezunu () 4. Ortaokul mezunu

() 5. Lise mezunu () 6. Üniversite

() 7. Yüksek Lisans veya doktora

II. BÖLÜM

I. ÇEVRE BİLGİSİ EDİNİLEN YER

1. Çevre ile ilgili bilgilere en çok nereden ulaşıyorsunuz? Önem derecesine göre sayılar (1,2,3,4,5) kullanarak sıralayınız. (Cevabınız diğer ise lütfen belirtiniz)

() Televizyon

() İnternet

() Eğitimler

() Yazılı kaynaklar (gazete, dergi, broşür vs)

() Aile ve çevre

() Diğer _____

2. Çevre ile ilgili konuları ne sıklıkla takip edersiniz?

1. Her zaman 2. Bazen 3. Hiçbir zaman

3. Çevre sağlığının korunmasıyla ilgili bilgi/eğitim aldınız mı?

1. Evet (4. Soruya geçiniz) 2. Hayır (5. Soruya geçiniz.)

4. Aldıysanız, nereden aldınız?

1. Aile 2. Okul 3. Dernek, sivil toplum 4. İnternet/Medya
 5. Sağlık kurumları

5. Çevre sağlığı bilgi düzeyinizi yeterli buluyor musunuz?

1. Yeterli
 2. Biraz yeterli
 3. Kısmen yetersiz
 4. Yetersiz

6. Çevre sağlığının korunması konusunda eğitim almak ister miydiniz?

1. Evet
 2. Hayır

7. Ailenizde ya da arkadaş grubunuzda çevre ile ilgili konular ne sıklıkla konuşulur?

1. Her zaman 2. Bazen 3. Hiçbir zaman

8. Çevre ile ilgili herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?

1. Evet'ne üyeyim 2. Hayır

9. Çevresel aktivitelere katılma sıklığınız nedir? (Dağcılık, kampçılık, izcilik, doğa yürüyüşleri vb.)

1. Hiç bulunmadım 2. Nadiren bulundum
 3. Bazen bulundum 4. Çok sık bulundum

10. Çevreyi kirletmemeye dikkat eder misiniz?

1. Evet 2. Hayır

11. Çevreyi kirleten birisini gördüğünüzde uyarır mısınız?

1. Evet 2. Hayır

II. ÇEVRE SORUNLARI

1. Medyada çevre konularına yeterli yer veriliyor mu?

() 1.Evet () 2.Hayır () 3.Fikrim yok

2. Çevre çalışmaları için bütçe ve zaman ayırmak lüks müdür?

() 1.Evet () 2.Hayır () 3.Fikrim yok

3. Devletin çevre sağlığına yönelik uygulamaları yeterli mi?

() 1.Evet () 2.Hayır

4. Çevre sorunları ile uğraşmak sadece devletin görevi midir?

() 1.Evet () 2.Hayır

5. Plastik kirliliğini azaltmak için kullanılabilecek en iyi yöntem sizce hangisidir? Önem derecesine göre sayılar kullanarak sıralayınız.

() Ceza uygulamaları

() Geri dönüşüm

() Depozitolu ürünler

() Çevre dostu ürünler

() Plastik kullanımını azaltmak

() Diğer _____

6. Sizce en önemli çevre kirliliği aşağıdakilerden hangisidir?

() Küresel Isınma

() Evsel Atıkların bireyler tarafından uygun şekilde ayrıştırılmaması

() Su kaynaklarının kirletilmesi

() Hava Kirliliği

() Toprak Kirliliği

() Çarpık Kentleşme

() Kimyasal atıklar

() Doğal Kaynakların Tükenmesi

() Nükleer atıklar/kazalar/silahlar

() Diğer: _____

7. Çevreye yönelik olumsuz etkileri en çok kimler/neler oluşturur?

() Bireyler () Maden işletmeleri () Fabrikalar

() Enerji üretim tesisleri () Savaşlar () Diğer: _____

EK-2. Yetişkinler İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği

İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Eski gazeteleri, cam-plastik şişeleri ve meşrubat kutularını geri dönüşüm kutusuna atarım.					
2. Bitki tohumlarının gelecek için saklanması yeryüzündeki yaşam için gerekli olduğunu düşünüyorum.					
3. Mutfakta kullanılan atık yağların lavaboya dökülmesinde sakınca yoktur.					
4. Herkesin dikili bir fidanı olması gerektiğini düşünüyorum.					
5. Birkaç nesil sonra piknik yapılacak yer bulamayacağımızı düşünüyorum.					
6. Çevreyi korumak adına, özel araç yerine toplu taşıma araçlarını kullanmayı tercih ederim.					
7. Tanıdığım insanları çevreye zarar vermeleri halinde uyarırım.					
8. Bilinçsiz avlanmanın çevre sorunlarına yol açabileceğine inanıyorum.					
9. Satın alacağım bir ürünün ekonomik olmasındansa çevre dostu olmasını tercih ederim.					
10. Sobadan çıkan gazlar çevreye daha fazla zarar verdiği için doğalgaz, güneş enerjisi gibi kaynakların kullanılması taraftarıyım.					
11. Gelecek nesillerin yaşam hakkını çalmamak için sokak lambaları ve trafik ışıklarında güneş enerjisinin kullanılması taraftarıyım.					
12. Hükümetin yenilenebilir enerji kaynaklarını (güneş, rüzgâr, su, jeotermal, ...) daha fazla desteklemesi gerektiğine inanıyorum.					
13. Bireylere çevre bilinci kazandırmak için ilköğretimden itibaren çevre eğitimi verilmesi gereklidir.					
14. Atıklar yüzünden oluşan çevre kirliliğini önlemek adına, atıkların nasıl değerlendirilebileceği ile ilgili TV programlarını izlerim.					
15. Çevre sorunlarının önlenmesinde herkes gibi benim de üzerime düşen sorumluluklar vardır.					
16. Beni kimse görmüyorsa, çöpümü yere atarım.					
17. Çevreyi korumak adına elektronik fatura kullanırım.					
18. Gazete ve dergi okurken çevreyle ilgili başlıklar ilgimi çeker.					
19. Çevremde bulursa geri dönüşüm kutularını kullanırım.					
20. Çevreyle ilgili konularda bilgi sahibi olmak isterim.					

EK-3. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği

İfadeler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Mevsimi dışında üretilmiş gıdalar tüketmem.					
2. Hayvansal gıdalardan çok meyve ve sebze ağırlıklı beslenirim.					
3. Fast food ya da hazır gıdalarla beslenirim.					
4. Gıda alışverişinde ihtiyacımdan fazla besin almam.					
5. Yaşadığım yerde veya yaşadığım yere yakın yerlerde üretilmiş ürünleri kullanırım.					
6. Gıda alışverişi yaparken yurtdışından getirilmiş ürünleri tercih etmem.					
7. İşlenmiş gıdalardan plastik poşet ve kaplar da olanları satın almam.					
8. Organik tarım ürünleriyle beslenirim.					
9. Şehirlerarası yolculuklarda çevre dostu yakıt kullanan ulaşım araçlarıyla yolculuk ederim.					
10. Ulaşım araçlarında aşırı hız yapmak, yakıt tüketimini artıracığından çevre için zararlıdır.					
11. Özel araç satın alırken çevre dostu yakıtlı olanları tercih etmek çevre için faydalıdır.					
12. Araç kullanırken sabit hızda frene az basarak kullanırım					
13. Ulaşımında kirlilik oluşturmadığı için bisiklet kullanırım.					
14. Kullanım alanı büyük olan evler daha fazla alanı kaplayacağından çevre için zararlıdır.					
15. Ev dekorasyonunda ekolojik dengeye en az zarar verecek olan malzemeleri tercih ederim.					
16. Yaşadığımız mekânları bireysel kullanım alanlarının az, ortak kullanım alanlarının fazla olmasına göre dizayn ederim.					
17. Müstakil evlerde oturmanın, kullanım alanı fazlalığı oluşturmasından dolayı çevreye zararlı olduğunu düşünürüm.					
18. Isınmada çevreye en az zarar veren/temiz enerji kaynakları kullanırım.					
19. Klima çalıştığında pencereleri kapatırım.					
20. Kışın kombi açıkken, pencereleri uzun süre açık bırakmam.					
21. Buzdolabının kapağı uzun süre açık bırakmam.					
22. Evlerde daha az elektrik tüketen makineler, buzdolapları, ısıtıcılar ve ampuller kullanırım.					
23. Binalarda ısı yalıtımı açısından çift camlı pencereler kullanmayı tercih ederim.					
24. Evimi aydınlatmak için geleneksel ampul yerine, kompakt floresan ampul (CFL) kullanmayı tercih ederim.					

25. Televizyon ve bilgisayar gibi teknolojik araçları gereksiz yere açık bırakmam.					
26. Bulaşık ve çamaşır makinesi gibi aletleri tam dolmadan çalıştırmam.					
27. Evde uzun süre bulunmadığım zamanlarda kombi vb. ısıtıcıları kapatırım.					
28. Telefon ve bilgisayar gibi elektrikli aletleri uzun süre şarjda bırakmam.					
29. Kamu binalarını ve evleri güneş enerjisinden (ışığından ve ısısından) yararlanan yerlere yapmak çevre için faydalıdır.					
30. Evimin aydınlanmasında fazla ampullü avizeler kullanmam.					
31. Yenilenebilir enerji kaynakları (güneş enerjisi, jeotermal enerji, hidrojen vb.) kullanmayı tercih ederim.					
32. Bilgisayar, televizyon, müzik çalar gibi elektrik enerjisi ile çalışan aletleri kullanılmadığında uyku modunda tutmam tamamen kapatırım.					
33. Eski/hurda elektronik cihazlar (elektronik atıklar), pil akü vb. malzemeler mümkünse geri dönüşüme kazandırırım.					
34. Faturalarımı internet üzerinden ödemeyi kâğıt tasarrufu sağlayacağından tercih ederim.					
35. Geri dönüşebilir evsel atıkları çöplerden ayırarak mümkünse geri dönüşüme kazandırırım.					
36. Artan yemekleri çöpe atmam.					
37. İhtiyaca göre yemek pişiririm.					
38. Alışverişte bir kere kullanılıp atılan plastik poşetler yerine çok kullanımlık bez çanta, file ya da sepet tercih ederim.					
39. Alışverişlerde plastik kaplı, süslenmiş eşyaların ambalajını atmayarak onları farklı şekillerde değerlendirmenin çevre için daha yararlı olduğunu düşünürüm.					
40. Pil alırken yeniden şarj edilebilir olanları tercih ederim.					
41. Ambalaj atıkları (cam, teneke, plastik, kâğıt) ayrı toplamanın ve geri dönüşüme kazandırmaya çalışırım.					
42. Ev temizliğinde çok gerekmiyorsa yıkama yerine silme tercih ederim.					
43. Temizlik malzemelerini gereğinden fazla kullanmam.					
44. Su tasarrufu açısından küçük abdest-büyük abdest ayırımına göre ikili yapısı olan tuvalet sifonlarını kullanılması gerektiğini düşünürüm.					
45. Su israfının önlenmesi için bulaşık ve çamaşır makinesini dolmadan çalıştırmam.					
46. Duş süresini sınırlandırma, diş fırçalarken, tıraş olurken suyu kapatma, arabayı hortumla yıkamama, evlerde halı yıkanmasını azaltma gibi yöntemlerle su tasarrufu sağlar.					

EK-4. Çevre Davranış Ölçeği

İfadeler	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her zaman
1. Çevresel sorunları yetkililere bildiririm.					
2. Gazete ve plastik şişe gibi atıkları geri dönüşüm toplama noktalarına götürürüm.					
3. Medyaya çevresel sorunlar hakkında mektuplar gönderirim.					
4. Depozitosu olan meşrubat şişelerini geri veririm.					
5. Kullanılmış kâğıtları müsvedde kâğıdı olarak yeniden kullanırım.					
6. Daha önceden alışveriş poşeti olarak kullanılmış naylon poşetleri tekrar kullanırım.					
7. “Çevre dostu” ürünleri satın alırım (ozon dostu spreylere, geri dönüşüm paketi olan ürünler ve ekonomik boy ürünler).					
8. Halka açık yerlerin korunması ve temizlenmesi için kampanyalara katılırım.					
9. Kullanılmayan elektrikli cihazları ve ışıkları kapatarak enerji tasarrufu sağlarım.					
10. Evde su tasarrufu yaparım (dişlerimi fırçalarken veya bulaşıkları yıkarken musluğu kapatırım vb.).					
11. Halka açık alanlara çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarırım.					
12. İnsanların, halka açık yerlere attıkları çöpleri toplayıp çöp kutusuna atarım.					
13. Kullanılmış pilleri çöp kutusu yerine piller için uygun toplama kutularına koyarım.					
14. Odadan çıkarken klima vb. cihazları açık bırakırım.					
15. Dışarıdayken kuş seslerini, hayvanları ve çiçekleri fark ederim.					
16. Çevre kirliliğini önlemek için düzenlenen kampanyalarda görev alırım.					
17. Bir çevre organizasyonunda aktif olarak görev alırım.					
18. Günlük gazete veya dergilerdeki çevre konularıyla ilgili makaleleri okurum.					
19. Çevre ve doğa ile ilgili televizyon programlarını izlerim.					
20. Doğa yürüyüşü ve geziler yaparım.					

EK-5. Etik Kurul Karar Formu

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	"Kırsal ve Kentsel İki Bölgede Yaşayan Yetişkinlerde Çevre Okuryazarlığı Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı, Çevre Davranışı ve İlişkili Faktörler"
-----------------------	---

DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili		
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ			Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
	OLGU RAPOR FORMU			Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
	ARAŞTIRMA BROŞÜRÜ			Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
DEĞERLENDİRİLEN DİĞER BELGELER	Belge Adı	Açıklama				
	SİGORTA	☐				
	ARAŞTIRMA BÜTÇESİ	☒				
	BIYOLOJİK MATERYEL TRANSFER FORMU	☐				
	İLAN	☐				
	YILLIK BİLDİRİM	☐				
	SONUÇ RAPORU	☐				
	GÜVENLİLİK BİLDİRİMLERİ	☐				
	DIĞER:	☐				
KARAR BİLGİLERİ	Karar No:2019/196	Tarih: 04.12.2019				
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın/çalışmanın gereke, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup araştırmanın/çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerden izin alınması şartıyla gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan etik kurul üye tam sayısının oybirliği ile karar verilmiştir. İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik kapsamında yer alan araştırmalar/çalışmalar için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan izin alınması gerekmektedir.					

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

ETİK KURULUN ÇALIŞMA ESASI	İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik, İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:	

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
			E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Prof.Dr.Fuat EREL	Göğüs Hastalıkları AD	BAÜN Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Prof.Dr.Gülten ERKEN	Fizyoloji Ad	BAÜN Tıp Fakültesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Doç.Dr.Akın USTA	Kadın Hastalıkları ve Doğum AD	BAÜN Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Doç.Dr.Eyüp AVCI	Kardiyoloji AD	BAÜN Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Dr.Öğr.Üyesi Oğuzhan KORKUT	Tıbbi Farmakoloji AD	BAÜN Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Uzm.Dr.Mehmet ÇALIŞKAN	Halk Sağlığı AD	Balıkesir KEAS Organize Sanayi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Av.Erman ARDA	Avukat	Serbest	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Hüsnü KUNDAKÇI	Eczacı	Balıkesir Sağlık Uygulama ve Arş.Hast.	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	
Serhat ALDEMİR	Emekli		E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☐	

Etik Kurul Başkanının
Unvanı/Adı/Soyadı:Prof.Dr.Fuat EREL
İmza:

EK-6. Valilik İzin Formu

T.C.
BALIKESİR VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

T.C.
Balıkesir
Valiliği

Sayı : 96450617-951.99-E.22556
Konu : Tez Çalışması

17/12/2019

Sayın İbrahim KAYABEK
Ege Mahallesi Egrek Sokak
No:13/10 Karesi/BALIKESİR

Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi İbrahim KAYABEK'in, danışmanı Öğretim Üyesi Dr. Celalettin ÇEVİK gözetiminde yürüteceği "Kırsal ve Kentsel İki Bölgede Yaşayan Yetişkinlerde Çevre Okuryazarlığı, Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı, Çevre Davranışı ve İlişkili Faktörler" adlı tez çalışmasını gerçekleştirmesinde, Valiliğimizce herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.
Bilgi ve gereğini rica ederim.

Mustafa ÇEK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: Dilekçe ve ekleri (10 sayfa)

DAĞITIM :
Gereği:
Altıeylül Kaymakamlığına
Karesi Kaymakamlığına
Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğüne
Balıkesir İl Jandarma Komutanlığı

Bilgi:
Sayın İbrahim KAYABEK
Ege Mahallesi Egrek Sokak No:13/10
Karesi/BALIKESİR

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (R1E14k-hzRoHu-8niKLa-9Ira1W-IESvQBIE) kodunu yazınız.

Hükümet Konağı
Telefon No: (266)245 1301 Dahili: 128 Faks No: (266)249 26 13
e-Posta: il Yazinleri@balikesir.gov.tr İnternet Adresi: www.icisleri.gov.tr

Bilgi için: Kenan GÜNDOĞAN
Veri Hazırlama Ve Kontrol Birimi
Telefon No:

EK-7. Ölçek Kullanım İzinleri

1. Yetişkinler İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği

Gönderen: Elif Atabek Yiğit <eatabek@sakarya.edu.tr>
Gönderildi: 5 Ağustos 2019 Pazartesi 21:49
Kime: İbrahim Kayabek <ibrahim.kayabek10@hotmail.com>
Konu: Re: Ölçek izni

Merhaba,
Çalışmanızda kullanmanız için ölçeği ekte paylaşıyorum. Ölçeğin puanlaması:
Toplam 100 puan üzerinden,
düşük 20-46 puan aralığı,
orta 47-73 puan aralığı,
yüksek 74-100 puan aralığı
şeklindedir.
Kolaylıklar dilerim.

2. Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Ölçeği

Gönderen: Rabia Sarıkaya <rabiasarikaya@gmail.com>
Gönderildi: 4 Ağustos 2019 Pazar 00:15
Kime: İbrahim Kayabek <ibrahim.kayabek10@hotmail.com>
Konu: Re: EKOLOJİK AYAK İZİ FARKINDALIK ÖLÇEĞİ

Merhaba İbrahim Kayabek,
Geliştirmiş olduğumuz ekolojik ayak izi farkındalık ölçeği farklı örneklemelere de uygulanabilir. Maddeleri oldukça genel. Ayrıca ölçeğin güvenilirlik analizini zaten siz de kendi çalışma grubunuz için yapacaksınız. Ölçek amacınıza hizmet ediyorsa kullanabilirsiniz. Kolaylıklar dilerim.

3. Çevre Davranış Ölçeği

Gönderen: Serkan TİMUR <serkantimur42@gmail.com>
Gönderildi: 18 Ağustos 2019 Pazar 17:07
Kime: İbrahim Kayabek <ibrahim.kayabek10@hotmail.com>
Konu: Re: Ölçek izni

Merhabalar ölçeği referans göstererek kullanabilirsiniz. Ölçek puanlaması gazı eğitim fakültesi dergisinde yayınlanan makalede var hiç bir zaman 1 puan Nadiren 2 puan şeklinde 1 den 5 puana doğru puanlanmıştır. 14. Madde olumsuz olduğu için o madde tam tersi şekilde puanlanması gerek. İyi çalışmalar

Eğitimde, bilimde, sanatta çağdaş...

